

Ana MIHALJEVIĆ
Staroslavenski institut
Zagreb
ana.mihaljevic@stin.hr

UDK 272 282.7:003.349.1
811.163.42'255
27–36Becket, Thomas, sanctus
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 31. ožujka 2019.
Prihvaćen: 9. listopada 2019.

SLUŽBA U ČAST SV. TOMI BECKETU U HRVATSKOGLAGOLJSKIM BREVIJARIMA

U radu se analizira jezik hrvatskoga crkvenoslavenskog prijevoda *Službe u čast sv. Tomi Becketu*. Tekst te službe sačuvan je u 21 hrvatskoglagoljskom brevijaru (BrVb₁, Bar, Ber₂, Mosk, N₁, Vat₁₀, Vat₁₉, Vat₅, Pm, Met, Mav, VO, Rom, Pt, Broz, Drag, Oxf, Pad, Vin, N₂, Brit) u dijelu *Proprium de tempore*. Toma Becket engleski je svetac kojega slavi Katolička Crkva, a živio je u 12. stoljeću. Stoga hrvatskoglagoljski pisari nisu mogli upotrijebiti slavenski tekst *Službe u čast sv. Tomi Becketu* niti ga prevesti s istočnoga izvornika, nego su morali prevesti latinski izvornik. Riječ je o hrvatskoglagoljskome prijevodu tzv. *Sarum službe*, tj. teksta službe iz *Sarumskoga brevijara* (BrSar). U radu se objavljuju i latinski tekst izvornika i tekst hrvatskoglagoljske službe iz najstarijega hrvatskoglagoljskog *I. vrbničkog brevijara* (BrVb₁). Razlike osnovnoga teksta iz BrVb₁ i tekstova iz ostalih brevijara navode se u kritičkome aparatu. Većina je razlika fonološka i morfološka, a leksičke su razlike rijetke. Hrvatskoglagoljski tekst prijevod je prvih dvaju i pol čitanja latinske službe. Tekstovi iz BrOxf, BrPm i BrVat₁₀ znatno su kraći od ostalih. Tekst u BrVat₁₉ nešto je kraći od ostalih, od kojih su tek neznatno kraći tekstovi u BrBar, BrMav i BrBroz. U pojedinim se tekstovima dodaju ili izbacuju pojedine riječi ili dijelovi teksta. Prijevod je vjerran izvorniku iako neki dijelovi rečenica nisu prevedeni. Pri prevođenju s latinskoga na hrvatski crkvenoslavenski osobit su problem oblici i strukture koje u tim jezicima nemaju isto značenje ili ulogu, oblici bez formalnoga korespondenta te pogotovo konstrukcije, zavisne rečenice i oblici koji u hrvatskome crkvenoslavenskom ne postoje. Ablativ apsolutni uglavnom se prevodi finitivom rečenicom s veznikom *i* ili bez njega ili instrumentalom apsolutnim. Konstrukcija nominativa s infinitivom s glagolom *video*, 2. prevedena je u jednome primjeru kao rečenica s prilogom *očito*, a u drugome povratnim oblikom glagola *vidēti* i infinitivom. Gerundiv koji zamjenjuje gerund preveden je kao glagolska imenica. Veznik *quia* u ovome tekstu uvodi uzročne rečenice i preveden je veznikom *ēko*. Latinski konjunktiv imperfekta u hrvatskoglagoljskim je tekstovima često preveden kondicionalom, ali u izričnim se rečenicama prevodi indikativom. Konjunktiv imperfekta perifrastične konjugacije aktivne preveden je infinitivom s imperfektom glagola *imati*. Konstrukcija akuzativa s infinitivom uglavnom se vjerno prevodi, osobito u rečenicama koje izražavaju zapovijed. Konjunktiv prezenta preveden je indikativom. Red riječi prijevoda uglavnom prati red riječi latinskoga izvornika. Tekst je vjerojatno preveden krajem 13. st. jer je sv. Toma Becket živio krajem 12. st., a najstarija je sačuvana služba u njegovu čast iz BrVb₁ s kraja 13. ili početka 14. st.

ključne riječi: Služba u čast sv. Tome Becketa, hrvatski crkvenoslavenski jezik, hrvatskoglagoljski brevijari, latinski predložak, prijevodna tehnika, sv. Toma Becket

1. UVOD

Toma (Thomas) Becket (London, 21. prosinca 1119. g. – Canterbury, Kent, 29. prosinca 1170. g.) svetac je iz 12. stoljeća koji se smatra jednom od najkontroverznijih osoba engleske povijesti zbog svojega kompliciranog odnosa s kraljem Henrikom II. Plantagenetom. Becket je bio engleski kancelar, a zatim je zbog velikoga prijateljstva između njega i Henrika te Henrikove vjere u njegove iznimne sposobnosti postao kenterberijski nadbiskup. Henrik je smatrao da će uz Becketovu pomoć i podršku kao nadbiskupa postići da i u području crkvenih ovlasti kraljevi interesi budu ispred crkvenih.¹ Međutim, nakon što je proglašen nadbiskupom, Becket u potpunosti mijenja svoj život i posve se podređuje Crkvi. Zbog sukoba s Henrikom nakon što izražava svoju vjernost papi, strahujući za vlastiti život, dobrovoljno odlazi u izgnanstvo u Francusku. Nakon šest godina dolazi do primirja između pape i Henrika te je Becketu obećan siguran povratak u Canterbury. Becket se vraća u Englesku, međutim, svjestan svojega teškog položaja – prema zapisima suvremenika – često najavljuje svoju smrt i mučeništvo. U kenterberijskoj katedrali 29. prosinca 1170. godine četvorica kraljevih vitezova ubijaju Becketa koji, navodno, odbija pobjeći i veseli se svojem mučeništvu. Nakon smrti Becket postaje vrlo popularan i priče o njegovim čudesima šire se po cijeloj Europi te ga 1173. godine – dakle, samo tri godine nakon smrti – papa Aleksandar III. proglašava svetim. Godinu dana kasnije kralj Henrik II. pred Becketovim se grobom pokajao zbog svojih grijeha.

Kad je riječ o Becketu kao o svetcu, šest je elemenata njegove svetosti i njegova života koji se često ističu.² Becket se opisuje kao *homo novus*, tj. ističe se njegovo preobraćenje kad je postao nadbiskup. Opisuje se kao *bonus pastor*, tj. dobri voditelj Crkve koji se žrtvuje za svoje ovčice. Smatra se i braniteljem Crkve – u pričama o njemu naglašava se njegova hrabrost u obrani njezina položaja. On je, naravno, slavljen i kao mučenik. Jedan od važnih uzroka njegove svetosti velik je broj navodnih čudesa nakon njegove smrti, kojih je u prvih deset godina prijavljeno čak 703,³ a veliku je čudotvornost navodno imalo i pijenje napitka za koji se tvrdilo da je pripremljen od njegove krvi, tzv. Becketove vodice.⁴ Becketa je izrazito popularnim činilo to što su ljudi uočavali niz poveznica između njega i Krista, pri čemu se posebno isticalo njegovo mučeništvo, koje se doživljavalo kao novo rođenje u Kristu, a koje se dogodilo upravo u božićno vrijeme.

¹ Usp. FARMER 1987: 420.

² O razvoju njegova svetačkog kulta i o latinskim liturgijskim službama u čast sv. Tomi Becketu detaljnije v. BRAINERD SLOCUM 2004.

³ FARMER 1987: 420.

⁴ *The Water of St. Thomas* (BRAINERD SLOCUM 2004: 92).

2. SLUŽBE U ČAST SV. TOMI BECKETU

Latinske liturgijske službe u čast sv. Tomi Becketu nastale su vrlo brzo nakon njegove kanonizacije. U kršćanskom kalendaru sv. Toma Becket slavi se na nekoliko datuma. Prvi je 29. prosinca ili večer uoči 29. prosinca, tj. dana njegova ubojstva za koji postoje tri različite službe. Drugi je datum 1. prosinca, dan na koji se slavi Becketov povratak u Englesku nakon šestogodišnjega izgnanstva u Francuskoj, a dvije su službe za 7. srpnja, dan kad su njegovi posmrtni ostatci preneseni u Canterbury. Liturgijsku službu uz prijenos Becketova tijela napisao je kenterberijski nadbiskup Stephen Langton. Službe su bile izrazito popularne i raširene u gotovo čitavoj Europi.

O popularnosti sv. Tome Becketa svjedoči i činjenica da je postojala posebna glazba za slavljenje njegova dana. Službu koju je ta glazba pratila napisao je Benedikt od Peterborougha, poznat i kao opat Benedikt, na temelju opisa Becketova života.⁵ Smatra se da je riječ o iznimno kvalitetnoj i umjetnički vrijednoj službi jer nije nastala iskorištavanjem postojećih napjeva, nego je originalno Benediktovo djelo.

Usporedbom teksta hrvatskoglagoljske službe s tekstovima latinskih služba u čast sv. Tomi Becketu može se utvrditi da je hrvatskoglagoljska *služba n(a) s(ve)t(a)go tomasa · službi iči ot m(u)č(eni)kь b(i)sk(upь)* nastala na temelju tzv. službe *Sarum*,⁶ tj. službe iz *Sarumskog brevijara* (BrSar). Riječ je o službi koja je općenito bila najpopularnija i najraširenija u Europi, a koja se slavi 29. prosinca, na dan Becketova ubojstva. Služba *Sarum* nešto je kraća od Benediktove, ali se proširila u većini zemalja. Nastala je u katedrali u Salisburyju, a upotrebljavala se i u kraljevskoj kapeli te je zbog toga postala tako popularnom. Postoje i zapisi o naredbama u kojima se traži da se ta služba dodatno prepisuje u Oxfordu i Londonu. Osobito se proširila u Francuskoj za vrijeme vladavine Plantageneta,⁷ a zatim i u cijeloj Europi, ponajprije zahvaljujući djelovanju cistercita.

Izvorna se latinska služba sastoji od devet čitanja u kojima je opisan Becketov život.⁸ Prvo čitanje slavi njegove višestruke sposobnosti – i kao kancelara, i kao nadbiskupa, i kao velikoga vjernika. Navodi se da je nakon zaređenja

⁵ REAMES 2000: 561.

⁶ Usp. »Sarumski obred je bio način slavljenja rimskog obreda u Engleskoj do reformacije. U bitnome se radi o istom tradicionalnom rimskom obredu (kodificiranom kao tridentska Misa), ali s mjesnim varijacijama prema regionalnim običajima i tradicijama.« URL: <http://christusrexhrvatska.blogspot.com/2013/10/razlike-izmeu-tradicionalne-latinske.html> (17. 11. 2019.).

⁷ O položaju sv. Tome Becketa za vrijeme Plantageneta v. WEBSTER; GELIN 2016.

⁸ Opis procesije koja je prethodila službi v. u BRAINERD SLOCUM 2004: 209.

postao novim čovjekom, potajno je nosio kostrijet do koljena i pokušao je poboljšati položaj Crkve. Opisuje se Becketov sukob s kraljem zbog neslaganja u poimanju odnosa crkvene i svjetovne vlasti. Becket je odbio poslušati kralja i zbog toga trpio teške posljedice. Kad mu je kralj zaprijetio smrću, napustio je Englesku i pod zaštitom pape Aleksandra otišao u samostan u Pontignyju u Francuskoj. Drugo čitanje govori o tome kako su Becketu zaplijenjena sva imanja i kako su nevolje proživljavali i njegovi rođaci i prijatelji bez obzira na dob, spol, položaj i bogatstvo te su i oni protjerani. Ističe se da je on sve otrpio za Kristovo ime i da je sve oko sebe poučavao da je svakomu hrabrom čovjeku cijeli svijet domovina. U trećemu čitanju navodi se da mu je kralj poslao prijeteće pismo i da je Becket zbog toga otišao iz Pontignyja. Prije odlaska iz Pontignyja s nebesa mu je javljeno da će se vratiti u svoju crkvu u punome sjaju slave i da će postati mučenik. Po odlasku iz Pontignyja primio ga je francuski kralj s velikim počastima. Šest je godina proveo u izgnanstvu. U četvrtome čitanju riječ je o ponovnome uspostavljanju mira. Opisuje se Becketov povratak u Englesku i navodi se da ga je kralj ponovno mučio. U petome čitanju opisan je dolazak četvorice zlih muškaraca u Canterbury. Ističe se da ih je Becket dočekao ostavljajući otvorena vrata katedrale. Navode se njegove riječi kojima dobrovoljno prihvaća mučeništvo. U šestome čitanju navode se njegove posljednje riječi kojima se predaje mučeništvu, opisuje se njegova smrt i najavljuju njegova čudesa. Kao sedmo čita se *Evandjelje po Ivanu* 10: 11–16 i 14. *homilija pape Grgura Velikoga*. U nastavku se teksta opisuje čudesa po njegovoj smrti i njegova važnost.

3. HRVATSKOGLAGOLJSKA SLUŽBA U ČAST SV. TOMI BECKETU

Hrvatskoglagoljska liturgijska *Služba u čast sv. Tomi Becketu – služba n(a) s(ve)t(a)go tomasa · službi ići ot m(u)č(eni)kь b(i)sk(upь)* sačuvana je u većini hrvatskoglagoljskih brevijara koji sadrže temporal (*Proprium de tempore*). To su: *Brevijar Vida Omišljanina* (BrVO) 57c–58d, *Vatikanski brevijar Illirico* 5 (BrVat₅) 33a–33d, *II. novljanski brevijar* (BrN₂) 33d–34c, *Baromićev tiskani brevijar* (BrBar) 111a–112a, *Pašmanski brevijar* (BrPm) 34a–34d, *I. vrbnički brevijar* (BrVb₁) 42b–43b, *Rimski brevijar D 215* (BrRom) 86r–88v, *II. beramski brevijar* (BrBer₂) 45b–46b, *Dragučki brevijar* (BrDrag) 27a–27d, *Oksfordski brevijar – misal* (BrOxf) 32a–32c, *Brevijar popa Mavra* (BrMav) 32d–34a, *Vatikanski brevijar Vat. Slav. 19* (BrVat₁₉) 30b–31a, *Moskovski brevijar* (BrMosk) 33a–33d, *Brevijar Metropolitanske knjižnice u Zagrebu MR₁₆₁* (BrMet) 47b–48b, *I. novljanski brevijar* (BrN₁) 31a–31d, *Padovanski brevijar* (BrPad) 37a–38c, *Prvotisak brevijara* (BrPt) 33b–34a, *Brozićev brevijar* (BrBroz) 103a–104a, *Vinodolski (Kukuljevićev) brevijar* (BrVin) 35c–36b, *Vatikanski brevijar Illirico*

10 (BrVat₁₀) 30a–31a, *Britanski brevijar* (BrBrit) 39a–39d. Riječ je o službi koja je na hrvatski crkvenoslavenski jezik prevedena s latinskoga.⁹ U svim je tekstovima riječ o istome prijevodu i svi su oni vrlo slični, uz stanovite razlike, većinom fonološke i morfološke te rjeđe leksičke.¹⁰ Kao polazni je tekst u ovome radu uzet tekst iz BrVb₁, koji je najstariji, te su s njime uspoređeni tekstovi iz drugih brevijara, dok se u bilješkama navode njihove jezično i tekstološki zanimljive razlike. Od ostalih tekstova dužinom znatnije odstupa tekst u BrOxf, koji je znatno kraći od ostalih i završava pred kraj latinskoga prvog čitanja. Kraće čitanje, prijevod teksta otprilike jednoga i pol latinskoga čitanja, sadržavaju još BrPm i BrVat₁₀, dok BrVat₁₉ završava Becketovom tvrdnjom u drugome čitanju, da je svakomu hrabrom čovjeku cijeli svijet domovina. Završni dio nemaju BrBar BrMav i BrBroz koji su neznatno kraći od ostalih brevijara.

Za opis grafije i fonologije teksta primjenjiva je tvrdnja: »Grafijske i fonološke pojave i razlike u njima među kodeksima ne mogu biti pokazatelj jezične konzervativnosti ili pomladenosti prijevoda. One više ovise o tome kakav je stav prepisivača kodeksa (ili njegova dijela) prema pravopisnoj i jezičnoj normi nego o samome tekstu o kojemu je riječ. U tom pogledu nema razlike između ovoga teksta i ostalih dijelova u misalima. Ako se u drugim dijelovima kodeksa apostrof unosi između proizvoljnih suglasnika, tako će biti i u ovom tekstu; ako se u drugim dijelovima jaki poluglas (ne) vokalizira kao *a*, tako će biti i ovdje; ako se u drugim dijelovima kodeksa *jat* odražava kao *e* ili *i*, tako će biti i ovdje itd. Ti podatci mogu biti važni za dataciju i lokalizaciju pojedinoga kodeksa, ali ne pokazuju koliko je dobro prevoditelj teksta s latinskoga poznao hrvatsku crkvenoslavensku normu« (KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; SUDEC 2010: 366). U fonologiji zanimljiva je ipak pojava zamjene slova Ψ (*ê*) slovom $\Pi\Phi$ (*ŷ*) u BrPad i BrVO u riječi *vêje*, što može svjedočiti o tome kako se slovo Ψ izgovaralo.¹¹

U morfologiji zanimljivi su noviji genitivni nastavci u pridjevskoj deklinaciji koji se pojavljuju u nekim brevijarima. U deklinaciji broja *jedan* pojav-

⁹ Takvim se tekstovima prvo bavio Josip Tandarić, koji je zaključio da su glagoljaši dobro poznavali latinski i imali ustaljene norme pri prevođenju s latinskoga na hrvatski crkvenoslavenski jezik (TANDARIĆ 1993: 70).

¹⁰ Takva je situacija odraz općenitoga pristupa tekstovima u mlađim hrvatskoglagoljskim brevijarima. Govoreći o tekstovima sv. Tome Akvinskoga autori iznose tvrdnju koja vrijedi i za ovaj tekst: »Postojeće razlike rezultat su želje da se tekst ispravi i približi latinskomu izvorniku, da se stariji oblici zamijene mlađima koji će čitatelju biti razumljiviji ili su jednostavno pogreške nastale prepisivanjem sa starijega glagoljskoga predloška.« (KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; SUDEC 2010: 364).

¹¹ V. MIHALJEVIĆ 2018: 17–18; GADŽIJEVA; KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; POŽAR; REINHART; ŠIMIĆ; VINCE 2014: 64–65.

ljaju se u BrVin i BrN₁: *ot ednoga*. U BrMosk noviji nastavak pojavljuje se u deklinaciji broja *drugi*: *dr(u)goga*. I u deklinaciji broja *treći* pojavljuju se noviji nastavci – u BrVat₅, BrMosk i BrRom: *tretoga*. U BrMet, BrPt, BrBer₂ i BrBrit nastavak *-oga* pojavljuje se u deklinaciji pridjeva *crékveni*: *cr(ê)kvênoga* BrBer₂ *crikvenoga* BrPt *cr(ê)kv(e)noga* BrMet *crékvenoga* BrBrit. U BrN₂ susrećemo oblik s nastavkom *-aga*, koji je vjerojatno pogreška zbog supostojanja oblika koji završavaju na *-oga* i *-ago*: *cr(ê)kvênaga*. U BrMosk pojavljuje se oblik sa zamjениčkim nastavkom *-ogo*: *cr(ê)kvenogo*. Pridjev *cistercitski* također se pojavljuje s nastavkom *-oga* u BrVat₅ i BrPt: *česteriênskoga* BrVat₅ *čistêriênskoga* BrPt. U BrPt potvrđen je i oblik: *ponciênskoga*, dok u BrVat₅ – pod utjecajem zamjениčke deklinacije – taj primjer glasi: *ponciênskogo*. U tekstovima su potvrđene četiri inačice trećega lica jednine aorista glagola *biti*: *bê*, *bistъ*, *bi*, *bisi*. Prvo lice prezenta u većini brevijara ima nastavak *-mo*: *dovlêemo*, ali u BrN₂ čuva se stariji nastavak *-m*: *dovlêem*'. Uz dvojinski oblik imenice *nogu* pojavljuje se dvojinski oblik: *plesnu*. Imenica *têlo* sklanja se prema glavnoj promjeni: *têlê/telê*, za razliku od imenice *nebo* koja se sklanja kao imenica *s*-osnove: *s n(e)b(e)se*. U tekstovima se čuva nastavak nominativa jednine muškoga roda participa prezenta *-e*: *r(a)bot(a)e*, *nastoe*, *ugaždae*, *boe*. U pridjevskoj deklinaciji vidljivi su utjecaji zamjениčke deklinacije u primjeru riječi *cr(ê)kvenoi*, dok se u BrMosk čuva izvorni oblik *crekvenêi*. U sintagmi *vsakomu krêpkomu* zamjениčki je nastavak *-omu* zamijenio izvorni pridjevski nastavak *-umu*, što je u hrvatskome crkvenoslavenskom općenita pojava.¹² Dativ jednine imenice *gospod* u svim brevijarima glasi *g(ospode)vê*, osim u BrVat₅ u kojemu glasi *g(ospod)u*.

Razmjerno su rijetka leksička odstupanja. U nekoliko se brevijara (BrVO N₁ Vat₁₉ Vat₅ N₂ Vat₁₀) umjesto *obleža* iz osnovnoga BrVb₁ pojavljuje oblik *uspê*, u drugome dijelu brevijara (BrMav Pad Pm Vin Met) *ne uboê se*, a samo u BrOxf riječ *ubêža*. Riječ je o uvodnome dijelu teksta kojemu nije utvrđen latinski predložak. Kao prijevod latinskoga superlativa *carissimi* u BrN₂ pojavljuje se *vzlûblena*, dok je u ostalim brevijarima potvrđen komparativ *m(i)lêiša*. U BrVat₅ odstupa se od latinskoga *recolere* i pojavljuje se izraz *i čudêsêhb* umjesto *čisti* – kako je u većini brevijara. U tome primjeru od ostalih odstupa i BrVat₁₀ – oblikom *čis'toti*. BrPad sadržava *prêvzide* na mjestu na kojemu ostali brevijari imaju *prêd'teče*, oblik koji je bliži latinskomu *percurrat*. Prema latinskome *devotus* u mnogim se brevijarima (BrN₂ Vat₁₉ Drag Mosk Pm Oxf) pojavljuju različite inačice pridjeva *zbožanъ*: *s'bož(a)n* u BrN₁; kao riječ s drukčijim predmetkom *vzbožanъ* u BrBar i BrBroz, dok se u BrVat₁₀

¹² GADŽIJEVA; KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; POŽAR; REINHART; ŠIMIĆ; VINCE 2014: 169.

piše razdvojeno od predmetka: *sa · b(o)ž(a)nъ*. U BrVb₁ susrećemo pogrešnu riječ *vzmožbn'*. U BrVat₅ pisar vjerojatno tu riječ pogrešno prepoznaje kao *blažen* i piše *bl(a)ž(e)nъ*. Riječ *caulis* u jednome je dijelu brevijara prevedena kao *ograda*, a u drugome dijelu kao: *osêcê* BrN₂ Vat₅ N₁ *osice* BrMosk *osici* BrPm *osicê* BrBar Broz Oxf Vat₁₀ *osêci* BrDrag. Za latinski *potestas* u BrVat₅ stoji *vlastъ*, dok je u ostalim brevijarima *oblastъ*. U BrN₂ i BrVat₁₉, kao prijevod oblika latinske riječi *rex* pojavljuju se oblici imenice *kralъ*: *k'ralemъ* BrN₂, *kralemъ* BrVat₁₉, *k'ralъ* BrN₂, *kralъ* BrVat₁₉, *k'ralъ* BrN₂, *kralû* BrN₂, dok je u ostalim brevijarima riječ o oblicima imenice *cêsarъ*. Prijevod latinskoga *archiepiscopus* u dijelu je tekstova *arhibiskup*, a u dijelu *arhiepiiskup*: *ar'hiepiisk(u)pi* BrBer₂, *ar'hibis'ku(pi)i* BrN₂, *arhib(i)skupi* BrVat₅, *ar'hibiskupie* BrMosk, *arhib(i)skupii* BrBar, *arh(i)b(i)sk(u)pi* BrPm, *ar'hieb(i)sk(u)pii* BrMav, *ar'hibiskupii* BrRom, *arhib(i)sk(u)pi* BrN₁, *arhib(i)sk(u)pii* BrBroz, *arhib(i)skupii* BrPt, *ar'hib(i)sk(u)pii* BrVat₁₉, *arhibisk(u)pii* BrVin, *arhibiskupie* BrDrag, *arhib(i)sk(u)pii* (!) BrMet; *arhiepiiskupu* BrVb₁, *ar'hib(i)sku(pu)* BrN₂, *arhibiskupu* BrVat₅, Vin, Drag, *ar'hibiskupu* BrMosk, *arhib(i)sk(u)pu* BrBar, Broz, N₁, *arhibisk(u)pu* BrMav, *arhib(i)skupu* BrPt, *b(i)sk(u)pu* BrVat₁₉, *arhib(i)sk(u)pu* BrMet, *arhiepiiskupi* BrBrit. U BrBroz zabilježen je hrvatski glagol *gov(o)r(i)še* umjesto crkvenoslavenskoga glagola *g(lago)laše* prema latinskome *asserens*. Umjesto riječi *truždan'* prema latinskome *affectus* – u BrBroz i BrBar pojavljuje se oblik *utruenъ*. U BrPt i BrDrag umjesto *rastegnien'* prema latinskome *attritus* stoji pridjev *rastrgnenъ*. U dijelu brevijara (BrN₂ Vat₅ Pm N₁ Drag Vat₁₀ Mosk) umjesto *rashičahu* prema latinskome *vastantur* pojavljuje se oblik *razdrušahu*, dok se u BrBroz i BrBar pojavljuje oblik *razdrušev(a)hu*. U BrPm pojavljuje se riječ *sela* umjesto *njivi* prema latinskome *praedia*. Umjesto riječi *velikimi* – kako bi se naglasila iznimna veličina izražena latinskim pridjevom *immensis* – u BrVat₁₉ pojavljuje se riječ *prevalikimi*. Umjesto *izvoli* prema latinskome *censuit* u nekim se brevijarima (BrVat₅ Pm Bar Broz Vat₁₀) pojavljuje oblik *voli*, a u drugima (BrN₁ Vin Drag) *volê*. Latinska riječ *tacitis* u različitim se brevijarima prevodi kao *kosnieniem'* BrVb₁, *kasnieniem'* BrVO, *kos'nutiemъ* BrN₂, Vat₅ Mosk, *kosnutiemъ* BrBar, Broz, N₁, Vin, Drag. U BrMav kao prijevod latinskoga *inflexeretur* pojavljuje se oblik *uklopil* umjesto *priklonil*, kako stoji u ostalim brevijarima. Latinske imenice *iniuria* i *contumelias* u dijelu se brevijara prevode imenicom *sramota*, a u dijelu drugim imenicama. Latinski *contumelias* u BrMosk prevodi se kao *s'ramočeniemъ*, a u BrDrag kao *sramoče*. Imenica *iniuria* prevodi se u BrN₂ Vat₅ N₁ Bar, Broz kao *vačinoû*, a u BrMosk i BrDrag riječju *tačinoû*, moguće kao rezultat pogrešnoga prijepisa riječi *vačinoû*. Rezultat je vjerojatno pogrešnoga prijepisa i riječ *četirêh'* u BrVO prema latinskome *quosdam*, što je u ostalim brevijarima prevedeno kao *eterêh'*. Kao prijevod latinskoga

perturbare u BrMav pojavljuje se riječ *spuditi* umjesto glagola *smutiti*, koji se pojavljuje u drugim brevijarima. U BrVat₅ pojavljuje se pridjevni oblik *z(e)m(a)lna* umjesto imenice *zemla* prema latinskome *solum*. U BrPm prema latinskome *divina* umjesto vjernijega prijevoda *b(o)žimъ* pojavljuje se pridjev *b(la)ž(e)ni*. Umjesto participia glagola *vshičauče* u BrVat₅ i BrPt pojavljuje se particip glagola s drukčijim predmetkom: *rashičauče* prema latinskome *diripiuntur*. Crkvenoslavenska zamjenica *iže* zamijenjena je hrvatskom *ki* u BrBroz i BrMav kao prijevod latinskoga *quicumque*. U BrVat₁₀ umjesto riječi *pogneten* pojavljuje se riječ *poginetъ* prema latinskome participu *laccessitus*. Druge se riječi pojavljuju vjerojatno zbog pogrešno pročitanaoga teksta i u sljedećim primjerima: *stvari* : *stvari* BrVat₅ Rom prema latinskome *causam*, *steza* : *sveza* BrVat₁₀ prema latinskome *exegit*, *zaslan* : *zas'tanъ* BrMosk *zbstanъ* (!) BrBer₂ prema latinskome *actus*, *strasti* : *starosti* BrVat₅ prema latinskome *supplicii*, *prêšbdše* : *prived(o)še* BrBrit prema latinskome *transito*.

U pojedinim su tekstovima izostavljene pojedine riječi: u BrDrag – *računa*; u BrVO – *bis(tъ)* i *s n(e)b(e)se*; u BrPm – *gospod'skimi*; u BrMav – *g(ospod)ni*; u BrBer₂ i BrBrit – *rabotaniê* i *učiti*; u BrBrit – *iči*; u BrN₁ – *ne oče*, *koliždo* i *ga*; u BrVin – *ne oče*; u BrVat₅ – *koliždo*; u BrVat₁₀ – *vrêmene* i *lêti*; u BrPt – *listi*.

Rjeđe se izostavljaju i sintagme ili dijelovi rečenice: u BrN₂, BrVat₅, BrMosk, BrPm, BrBar, BrBroz i BrVat₁₀ – *n(a) s(ve)t(a)go tomasa · službi iči ot m(u)č(eni)kъ b(i)sk(upъ)*; u BrN₂ – *se do dimai · oče*; u BrVat₅ i u BrPt – *vistinu stari i prêstari · i kvekaûca čeda ispueni biše*; u BrVO – *ot roda · i priêtelъ spuždeniê*; u BrBrit i BrBer₂ – *i v' manastirъ pon'tinen'ski navlač'no naporučenъ bistъ*.

Nekoliko je primjera teksta koji se u nekim brevijarima pojavljuje, a u nekima izostaje. Katkad je riječ o dodavanju pojedine riječi: u BrBer₂ – *na d(a)нъ s(ve)t(a)go tomasa*; u BrBrit – *na d(a)n' s(ve)t(a)go tom(a)sa*; u BrVO – *na sv(e)t(a)go tomasa d(a)n'*. U BrBer₂ i BrBrit dodan je koordinirani pridjev *ugodan*: *vzmožanъ* i *ugod(a)нъ* BrBer₂ *vzmožan' i ugodanъ* BrBrit, pri čemu se odstupa od latinskoga jer je u latinskome samo pridjev *devotus*. U tim je brevijarima dodan i pridjev: *nečtovan' i vêlici* BrBer₂ *nečtovan' i velicê* BrBrit, i zamjenica: *b(la)ž(e)ni že tom(a)sъ izvoli ustanov(i)tit(i) se · ustupiti se zlobi ihъ* BrBer₂ *b(la)ž(e)ni že tomasъ · izvoli us'tanovititi se i ustupiti se z'lobê ihъ* BrBrit. U BrN₂ i u BrVat₁₀ dodaje se negacija: *pos'toêše ne trepetanъ*, u BrN₁ – pridjev *dobar*: *dobri činomъ*, u BrPm – imenica *bog*: *bis(tъ) b(og)u*, u BrVat₅, BrBer₂ i BrBrit – glagol *umoriti*: *semrtiû umoriti* BrVat₅ Brit *semr'tiû umoriti* BrBer₂, u BrVat₁₀ – posvojni pridjev: *drugi tomasovi · i*.

Rjeđe se dodaju i dijelovi rečenica. U BrN₁ i u BrVin dodaje se dio rečenice u početnome dijelu teksta: *v d(a)нъ s(ve)t(a)go tomasa vsa ča manka iči*

ot ednoga b(i)sk(u)pa · č(tenie) · BrN₁ n(a) d(a)ń s(veta)go tomasa vsa ka mankaû · iči · a · m(u)č(eni)ka BrVin. Dio se rečenice dodaje i u BrBer₂, BrPt i BrBrit: *blagodet'nimъ dēēniemъ · i bēz' prestaniē ugaždae* b(og)u va vsehъ ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui · BrBer₂ *bl(a)g(o)detnim dēēniemъ i b(e)s prēstani ugaždae* ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui n(a)sъ b(og)u h(vali) BrPt *blagodētīmъ · dēēniemъ · i bez prestaniē ugaždae* b(og)u va v'sēhъ BrBrit.

4. ODNOS LATINSKOGA TEKSTA I PRIJEVODA

U hrvatskoglagoljskim brevijarima riječ je o skraćenoj inačici *Službe u čast sv. Tomi Becketu* koja prati prva dva i polovicu trećega čitanja latinske službe *Sarum*, tj. službe iz BrSar – do Becketova izgnanstva i susreta s francuskim kraljem. Hrvatskoglagoljski tekst nastao je vrlo vjernim prevođenjem. U prijevodu se uvodni dio koji najavljuje tekst službe razlikuje od utvrđenoga latinskog predloška, a ostatak teksta vjerno prati latinski izvornik. Kao primjer podudarnosti hrvatskoglagoljskoga prijevoda s latinskim tekstom, usporedno se navodi kratak dio početka teksta.

Početak je latinskoga teksta:

Gloriosi martyrīs Thomae, fratres carissimī, natalem celebrantes, quia totius vitae et conversationis eius insignia recolere non sufficimus, passionis eius modum causamque succinctus sermo percurrat.

Početak je hrvatskoglagoljskoga teksta:

slavnago mučenika · tomasa bratie m(i)lēiša · rožd(a)stvo čtuće · ēko vsego života ego prēbivaniē v znamenīeh' čisti ne dovlēemo muk' i stvari ego n(i)ne · prēpoēsan' sl(o)v(o)m' prēd'teče (BrVb₁ 42c).

Nekoliko je dijelova rečenica ili sintagma koje se ne prevode. Ni u jednome se brevijaru ne navodi prijevod dijela latinske rečenice u kojemu se spominju žene koje leže u trudovima: *vagientes in cunis, et mulieres in puerperio decubantes, in exilium acti sunt* : *i kvekaūča čeda ispueni biše* (BrVb₁ 43a). Vjerojatno je riječ o tome da je prevoditelj sliku žene pri porodu smatrao nepriličnom. U prijevodu su u nekim slučajevima ispuštene i pojedine riječi: *Negavit constanter archiepiscopus* : *ne zataūe krēp'ko* (BrVb₁ 42d), *damna, contumelias et opprobria parentum, et amicorum proscruptionem* : *škodi i sramoti i ponošeniē* BrVO. U BrBrit i BrBer₂ izostavljen je dio rečenice u kojemu se spominje odlazak u samostan: *et in monasterio Pontiniacensi studiose commendatus* : *i v manastir' pon'tiniēski navlač'no naporučen' bisi · čt(enie)* (BrVb₁ 43a).

5. PREVODITELJSKI POSTUPCI

Pri prevođenju s latinskoga na hrvatski crkvenoslavenski jezik prevoditelji nastoje što vjernije pratiti latinski predložak. Međutim, pojedini oblici i strukture u latinskome i hrvatskome crkvenoslavenskom nemaju istu raspodjelu ili ulogu. Osobit su problem pri prevođenju s latinskoga na hrvatski konstrukcije, zavisne rečenice i oblici koji ne postoje u hrvatskome crkvenoslavenskom.

Latinski particip prezenta uglavnom se prevodi participom prezenta aktivnim, koji mu je istovrijednica u hrvatskome crkvenoslavenskom: *celebrantes* : *čtuće* (BrVb₁ 42c); *studens* : *nastoe* (BrVb₁ 42c); *sciens* : *ugaždae* (BrVb₁ 42c); *vagientes in cunis* : *i kvekaûća čeda* (BrVb₁ 43a); *Timens autem beatus Thomas occasione sui* : *boe že se b(la)ž(e)ni tomas 'prirokom' svojim* (BrVb₁ 43b). Nekoliko je, međutim, slučajeva u kojima se particip prezenta aktivnoga prevodi prošlim participom: *sciens* : *vidév* (BrVb₁ 42c); *Audiens ergo rex immobilem eius constantiam* : *slišav že c(êsa)rĕ utvr'zdenie ego krêposti* (BrVb₁ 43b). Riječ je o participima glagola *scio*, 4. i *audio*, 4., koji se i inače često u hrvatskoglagoljskim tekstovima prevode prošlim participima, najčešće jer i u latinskome neprototipno ne označavaju istodobnu radnju,¹³ nego radnju koja se doživljava kao trenutačna, ali s posljedicama¹⁴ ili kratkotrajni događaj. Rjeđi su primjeri u kojima se particip prevodi finitnim oblikom: *manifestam in eis asserens* : *očito v nih' g(lago)laše* (BrVb₁ 42d); *Sed vir Dei manum suam mittens ad fortia* : *nĕ mužĕ b(o)ži ruku svoû posla na krêpkaê* (BrVb₁ 43a). Jedan je primjer u kojemu se particip prevodi pridjevom *otainim'*: *Et sub vestibus clericalis honestatis habitum celans monachalem* : *i pod rizami gospod'skimi smênenim' abitom' otainim' koludr'skim'* (BrVb₁ 42c). Particip se prezenta ni u jednome slučaju ne prevodi odnosnom rečenicom, što je danas najčešći način prevođenja participa. Particip prošli uglavnom se prevodi pasivnim participom prošlim: *Actus ergo in exilium a domino papa Alexandro* : *zaslan' ubo s neč'stiû · i ot g(ospodin)a papi tretago alekĕsan'dra* (BrVb₁ 43a); *Ut vel compassionis gladio totiens confossus* : *da bolêznîû meča tolikokrat' proboden'* (BrVb₁ 43a); *nulla prorsus fractus aut immutatus iniuria* : *niedinoû skrušen' ili izmênen' sramotoû* (BrVb₁ 43b); *Consecratus enim repente mutatus est in virum alium* : *Posvećen' že naglo · i prêmênen' bis(tb) v muža drugago* (BrVb₁ 42c). Particip koji je dio prijedložnoga izraza nije doslovno preveden: *ita et post susceptum pastoris officium* : *i tako mučiti se načet' pastir' činom'* (BrVb₁ 42c).

¹³ GORTAN; GORSKI; PAUŠ 2005: 241.

¹⁴ Slično prezentu perfekta u engleskome, tj. ima značenje *čuo sam pa sad znam* ili *vidio sam pa sad znam*.

Ablativ apsolutni najčešće se prevodi finitnim rečenicama s veznikom *i* ili bez njega: *Tandem sibi morte intentata : i potom' iskahu i semr'tiû* (BrVb₁ 42d); *ostenso sibi caelitus inditio quod ad ecclesiam suam rediturus esset cum gloria et per martyrii palmam migraturum ad dominum : skazana emu bisi s n(e)b(e)se zapovêd' · êko k' cr(ê)kvi svoei vratiti se imêše s' sl(a)voû · i palmoû muki prêiti k̃ g(ospode)vê* (BrVb₁ 43b); *Unde gravi quaestione super iure ecclesiastico et regni consuetudinibus inter ipsum et regem Anglorum exorta : Otnûdêže usilna raspr̃ o pravdê cr(ê)kvenoi · ot zakona vladaniê meždû im' · i c(êsa)rem' ot an'glie v'zdviže se* (BrVb₁ 42d). Ablativ apsolutni *et excogitato novo supplicii genere : iz' razmisla novoe strasti roda* (BrVb₁ 43a) prevoditelj prepoznaje kao prijedložni izraz *ex cogitato*. Ablativ apsolutni prevodi se i instrumentalom apsolutnim: *directis per abbates quosdam cisterciensis ordinis ad capitulum generale litteris comminatoriis : poslanimi listi po eterêh' opatêh' čisterien'skago reda · na kapituli vsego sbora listi prêt̃benimi* (BrVb₁ 43b)¹⁵ ili imenskom skupinom u instrumentalu: *tactis sacrosanctis : kosneniem' s(ve)tos(ve)tih̃* (BrVb₁ 43a). Ablativ apsolutni prevodi se i participom u nominativu množine, a imenica postaje objektom: *mari transito : more prêš̃bdše* (BrVb₁ 43a). Takav je prijevod i ablativa apsolutnoga *coadunto consilio : i stvorše věče* (BrVb₁ 42d). U nekim se brevijarima umjesto *stvorše* pojavljuje oblik *stvorīše*, vjerojatno kao odraz pogrešnoga čitanja prepisivača.

Nominativ s infinitivom pojavljuje se dvaput i u obama je primjerima glavni glagol u pasivu glagol *video*, 2. Taj je glagol u prvome primjeru u većini brevijara preveden prilogom *očito*, a u BrVb₁ na tome mjestu stoji oblik *učiti*: *et personalis videbatur persecutio : i v têlê učiti (!) progonahu* (BrVb₁ 42d). Očito je riječ o pogrešci pisara, ali moguće je da je ona motivirana činjenicom da je u drugome primjeru nominativa s infinitivom *učiti* prijevod latinskoga infinitiva *docere* dok je glavni glagol preveden povratnim oblikom glagola *vidêti*: *ut omnes coexules suos docere videretur : da drugi svoje učiti vidêl' se bi* (BrVb₁ 43b).

Gerundiv koji zamjenjuje gerund prevodi se glagolskom imenicom: *in rebus gerendis : v stvarêh' dêêniê* (BrVb₁ 42c). Perifrastična konjugacija pasivna prevodi se tako da se gerundiv prevodi infinitivom, ali bez glagola *biti*: *cedendum censuit esse malitiae : izvoli ustanoviti · ustupiti izvoli zlobê* (BrVb₁ 42d–43a).

Veznik *quia*, koji se inače razmjerno često pojavljuje i kao veznik izričnih rečenica, u ovome se tekstu pojavljuje isključivo kao veznik uzročnih re-

¹⁵ U tome primjeru prevoditelj dvaput ponavlja riječ *listi* vjerojatno zato da dužina rečenice ne bi omela razumijevanje.

čenicu i prevodi se veznikom *êko*, koji je njegova prototipna istovrijednica i kad je riječ o uzročnome i kad je riječ o izričnome značenju: *quia totius vite et conversationis eius insignia recolere non sufficimus : êko vsego života ego prêbivaniê v znamenih' čisti ne dovlêemo* (BrVb₁ 42c9); *quia causa ecclesiae nondum plene innotuerat, et personalis videbatur persecutio : êko stvar' cr(ê)kvena ne oče plno bêše znana · i v têlê učiti (!) progonahu* (BrVb₁ 42d). Rečenice uvedene veznikom *quia* stoje s indikativom koji se prevodi doslovno.

Rečenice uvedene akuzativom množine odnosno zamjenice *quas* prevode se jedanput doslovno rečenicom s veznikom *eže*: *quas publica sibi potestas usurpaverat : eže emu občina oblast' vzela bêše* (BrVb₁ 42d), a drugi put rečenicom s veznikom *êko*: *quas idem rex tam archiepiscopi quam suffraganeorum suorum scripto roborari pertinaciter exegit : êko tžde c(êsa)r̃b i arhib(i)skupi s družinoû svoeû pismom' utvrđiti tvr'do steza* (BrVb₁ 42d). Rečenica uvedena veznikom *quotquot* prevodi se rečenicom s veznikom *elikože*: *Quotquot autem discretionis annos attigerant : elikože im' vzrastom' lêti pristoêhu* (BrVb₁ 43a).

Izrične rečenice, koje su karakteristične za srednjovjekovni latinski,¹⁶ uvedene su veznicima *quod* i *quoniam*. Jedanput se rečenica uvedena veznikom *quod* prevodi rečenicom uvedenom veznikom *da*, koji je i danas prototipni izrični veznik: *iurare compulsi sunt, quod mari transito, statim Cantuariensi archiepiscopo se praesentarent : kleti se nuždeni bêhu · da more prêšdše · abie kanterêiskomu arhipiskupu prikažut se* (BrVb₁ 43a). Druga izrična rečenica uvedena veznikom *quod* i rečenica uvedena veznikom *quid* prevode se rečenicama uvedenima veznikom *êko*: *Tanta namque fuit confessoris Christi constantia ut omnes coexules suos docere videretur, quid omne solum forti patria est. : tolika ubo bē krêpost' isp(o)vêdnika h(r̃sto)va · da drugi svoe učiti vidêl' se bi · êko vsakomu krêpkomu z(e)m̃la dêdina est'* (BrVb₁ 43b); *ostenso sibi caelitus inditio quod ad ecclesiam suam rediturus esset cum gloria et per martyrii palmam migraturum ad Dominum : skazana emu bisi s n(e)b(e)se zapovêd' · êko k' cr(ê)kvi svoei vratiti se imêše s' sl(a)voû · i palmoû muki prêiti k̃b g(ospode)vê* (BrVb₁ 43b). Pri prevođenju zavisnih rečenica s latinskoga na hrvatski crkvenoslavenski osobit je problem prevođenje konjunktivnih oblika. Konjunktiv imperfekta u hrvatskoglagoljskim tekstovima često se prevodi kondicionalom. Međutim, u izričnoj se rečenici konjunktiv *praesentarent* prevodi indikativom, i to svršenim prezentom: *prikažut se* (BrVb₁ 43a). Konjunktivi imperfekta perifrastične konjugacije aktivne *rediturus esset... migraturum* prevode se infinitivom uz imperfekt glagola *imati*: *vratiti se*

¹⁶ V. CUZZOLIN 1994; CUZZOLIN 2003.a; CUZZOLIN 2003.b.

imēše... prēiti (BrVb₁ 43b), što je čest način prevođenja perifrastične konjugacije aktivne i participa futura koji se pojavljuje kao njezin sastavni dio.

U posljedičnim rečenicama s veznikom *ut* taj se veznik prevodi veznikom *da*, svojom prototipnom istovrijednicom: *Ut vel compassionis gladio totiens confossus, conceptum animi rigorem ad regis voluntatem inflecteret.* : *da bolēzniū meča tolikokrat' proboden' začetiem' d(u)ši usiliē k' c(ēsa)ru volū priklonil bi* (BrVb₁ 43a); *Tanta namque fuit confessoris Christi constantia ut omnes coexules suos docere videretur, quid omne solum forti patria est.* : *tolika ubo bē krēpost' isp(o)vēdnika h(r̄sto)va · da drugi svoje uuiti vidēl' se bi · ēko vsakomu krēpkomu z(e)mla dēdina est'* (BrVb₁ 43b). U tim se primjerima konjunktiv imperfekta prevodi kondicionalom.

Jedna je vremenska rečenica, i to uvedena veznikom *antequam* s konjunktivom imperfekta. Ta je rečenica prevedena rečenicom s vezničkim sredstvom *prežde neže* i finitnim glagolom, što je tipično za prevođenje toga tipa rečenica: *Sed antequam inde progredieretur* : *нъ прѣзде неже izide · b(o)žimь ēvleniem' ukrēplen' bisi* (BrVb₁ 43b).

U latinskome je predložku nekoliko akuzativa s infinitivom, često bez infinitiva glagola *sum, esse, fui*. Kad je riječ o rečenicama u kojima se izriče zapovijed, konstrukcija je prevedena doslovno, tj. akuzativ je preveden akuzativom, a infinitiv infinitivom: *carnem prorsus coegit servire spiritui* : *tēlo s'vsēma udruči rabotati d(u)hom'* (BrVb₁ 42c); *quas idem rex tam archiepiscopi quam suffraganeorum suorum scripto roborari pertinaciter exegit* : *ēko t̄žde c(ēsa)r̄b i arhib(i)skupi s družinoū svoeū pismom' utvrđiti tvr'do steza* (BrVb₁ 42d); *manifestam in eis asserens libertatis ecclesiasticae subversionem* : *krēp'ko i očito v nih' g(lago)laše* (BrVb₁ 42d). I kad nije riječ o izricanju zapovijedi, akuzativ s infinitivom katkad se prevodi doslovno: *eum a Pontiniaco perturbare curavit* : *ot pon'ciēn'skago manastira smutiti ga pečalova* (BrVb₁ 43b). Osim toga, ta se konstrukcija prevodi tako da se glavni glagol u participu prevodi participski, a akuzativi se prevode nominativima, ali bez glagola *biti* i bez veznika koji uvodi surečenicu: *Sciensque se cultorem positum in agro Dominico, in vinea custodem, pastorem in caulis* : *vidēv se dēlatel' postavlēn' na nivē g(ospod)ni · v̄b vinogradē stražb · p̄stir' v' ogradē* (BrVb₁ 42d). U jednoj je rečenici u latinskome unutar akuzativa s infinitivom i perifrastična konjugacija pasivna. U tome primjeru prevoditelj vjerojatno nije u potpunosti razumio latinski tekst. U prijevodu se pojavljuje dvaput glagol *izvoli* i pojavljuju se dva infinitiva: *cedendum censuit esse malitiae* : *izvoli ustanoviti · ustupiti izvoli zlobē* (BrVb₁ 42d).

Jedan je primjer konjunktiva u nezavisnoj rečenici. Riječ je o konjunktivu prezenta koji se prevodi indikativom prezenta: *passionis eius modum cau-*

samque succinctus sermo percurrat : muk' i stvari ego n(i)ne · prêpoêsan' sl(o)v(o)m' prêd'teče (BrVb₁ 42c).

Red riječi uglavnom vrlo vjerno prati latinski predložak. Odstupanja su najčešće u redosljed u sastavnica u imenskoj skupini: *passionis eius modum causamque* : muk' i stvari ego (BrVb₁ 42c); *vitae et conversationis eius insignia* : života ego prêbivaniê v znamenih' (BrVb₁ 42c); *iura et dignitates ecclesiae* : pravdi cr(ê)kvenago dostoêniê (BrVb₁ 42d); *publica sibi potestas* : občina oblast' (BrVb₁ 42d); *confessoris Christi constantia* : krêpost' isp(o)vêdnika h(r̂sto)va (BrVb₁ 43b); *comminatoriis litteris* : listi prêtbenimi (BrVb₁ 43b). Samo je jedan primjer u kojemu se zamjenjuje redosljed sastavnica u ablativu apsolutnome: *sibi morte intentata* : iskahu i semr'tiû (BrVb₁ 42d). Jedini je primjer u kojemu se glagol koji nije na posljednjemu mjestu u rečenici prevodi na posljednjemu mjestu: *Thomae proscibitur cognatio* : tomasovo bližič'stvo izbnaše (BrVb₁ 43a). Zamjenjuje se redosljed infinitiva i objekta: *imminere dispendium* : semr'ti približaniê (BrVb₁ 43b). U jednome se primjeru zamjenjuje redosljed participa glagola i povratne zamjenice: *sibi creditum* : prêdanago emu (BrVb₁ 42d). U primjeru *omne solum forti patria est* : vsakomu krêpkomu z(e)mla dêdina est' (BrVb₁ 43b) promijenjen je redosljed riječi z(e)mla (lat. *solum*) i krêpkomu (lat. *forti*). U tome primjeru prevoditelj pogrešno povezuje pridjev *omne* s *forti* umjesto sa *solum*. Zamjenica koja je objekt glagola *perturbare* prevodi se nakon glagola: *eum a Pontiniaco perturbare curavit* : ot pon'ciên'skago manastira smutiti ga pečalova (BrVb₁ 43b).

U tekstovima ima i nešto pogrešaka pri prepisivanju. Neke su od tih pogrešaka navedene i u odlomku o leksičkim razlikama te su označene i u transliteraciji. Od ostalih pogrešaka zanimljiv je primjer iz BrVO u kojemu prepisivač riječ *razbora* prepisuje kao *rabora zbora*: *sine delectu conditionis aut fortunae* : bez' rabora (!) zbora svêdêniê ili gnêva dostoini.

6. ZAKLJUČAK

Tekst liturgijske *Službe u čast sv. Tomi Becketu* nalazi se u dvadeset i jednome hrvatskoglagoljskom brevijaru u dijelu *Proprium de tempore*. Tekst je nastao prijevodom latinske službe *Sarum*, tj. službe iz *Sarumskoga brevijara* (BrSar). Riječ je o istome prijevodu, a tekstovi u različitim brevijarima razlikuju se uglavnom fonološki i morfološki te rjeđe leksički. Tekst prati prva dva i pol čitanja latinskoga brevijara. Od tekstova iz ostalih brevijara duljinom znatnije odstupaju kraći tekstovi u BrOxf, BrPm i BrVat₁₀. Od većine brevijarskih tekstova nešto je kraći i tekst u BrVat₁₀, dok su tekstovi u BrBar, BrMav i BrBroz tek neznatno kraći od ostalih. Fonološke i morfološke razlike

nisu važne za podrijetlo teksta. One govore o mladosti/starosti prijepisa i o stavu prepisivača prema normi. Nisu posebno važne ni leksičke razlike. Pojedini brevijari ispuštaju i dodaju pojedine riječi u tekstu. Rijetko se tekstovi razlikuju time što imaju pojedini dio (dio rečenice ili cijelu rečenicu) koji drugi nemaju. Prijevod teksta vrlo vjerno prati latinski predložak. Nekoliko je dijelova rečenica ili sintagma koje se ne prevode. Međutim, pojedini oblici i strukture u latinskome i hrvatskome crkvenoslavenskom nemaju istu raspodjelu ili ulogu. Osobit su problem pri prevođenju s latinskoga na hrvatski konstrukcije, zavisne rečenice i oblici koji ne postoje u hrvatskome crkvenoslavenskom. Ablativ apsolutni najčešće se prevodi finitnim rečenicama s veznikom *i* ili bez njega, međutim, prevodi se i instrumentalom apsolutnim ili imenskom skupinom u instrumentalu. Nominativ s infinitivom pojavljuje se dvaput uveden glagolom *video*, 2. u pasivu. U jednoj se rečenici prevodi prilogom *očito*, a u drugome primjeru povratnim oblikom glagola *vidēti*. Gerundiv koji zamjenjuje gerund prevodi se glagolskom imenicom. Veznik *quia* pojavljuje se isključivo kao veznik uzročnih rečenica i prevodi se veznikom *éko*. Pri prevođenju zavisnih rečenica s latinskoga na hrvatski crkvenoslavenski osobit je problem prevođenje konjunktivnih oblika. Konjunktiv imperfekta u hrvatskoglagoljskim tekstovima često se prevodi kondicionalom, međutim, u izričnoj se rečenici prevodi indikativom, i to svršenim prezentom. Konjunktivi imperfekta perifrastične konjugacije aktivne prevode se infinitivom uz imperfekt glagola *imati*, što je čest način prevođenja perifrastične konjugacije aktivne i participa futura koji se pojavljuje kao njezin sastavni dio. U latinskome je predložku nekoliko akuzativa s infinitivom, često bez infinitiva glagola *sum*, *esse*, *fui*. Kad je riječ o rečenicama u kojima se izriče zapovijed, konstrukcija je prevedena doslovno. I kad nije riječ o izricanju zapovijedi, akuzativ s infinitivom katkad se prevodi doslovno. Osim toga, ta se konstrukcija prevodi tako da se glavni glagol u participu prevodi participski, a akuzativi se prevode nominativima, ali bez glagola *biti* i bez veznika koji uvodi surečenicu. Jedan primjer konjunktiva prezenta u nezavisnoj rečenici preveden je indikativom prezenta. Red riječi uglavnom vrlo vjerno prati latinski predložak. Odstupanja su najčešće u redosljedu sastavnica u imenskoj skupini.

Budući da je riječ o svetcu s kraja 12. st., prijevod nije mogao biti stariji od početka 13. st. Najstariji je brevijar u kojemu je sačuvan tekst BrVb₁ s kraja 13. ili početka 14. st., dakle, tekst je morao biti preveden prije toga. Zbog toga je vjerojatno da je tekst preveden u 13. st., najvjerojatnije u njegovoj drugoj polovici. Na to upućuje i pojava instrumentala apsolutnih, a ne dativa apsolutnih. Tekst je najvjerojatnije preveden nakon otpisa pape Inocenta IV. senjskomu biskupu Filipu i odobrenja staroslavenskoga bogoslužja, kad je provedena franjevačka reforma misala i brevijara te revizija hrvatskogla-

goljskih liturgijskih tekstova.¹⁷ Prevoditelj vrlo vjerno prevodi latinski tekst, ali vjerno prenesene latinske strukture ne znače da prevoditelj nije znao latinski, nego su odraz stava prema prevođenju i ustaljenih prijevodnih praksa. U tekstu nisu potvrđene veće pogreške koje bi ukazivale na to da prevoditelj tekst ne razumije, osim pri prevođenju perifrastične konjugacije pasivne koju hrvatskoglagoljski prevoditelji često ne prepoznaju.

TEKST

Kao osnovni je tekst uzet najstariji tekst *Službe u čast sv. Tomi Becketu iz I. vrbničkog brevijara* (Vb₁ 42b–43b). Razlike u drugim brevijarima navode se u bilješkama. Navode se samo tekstološki relevantne razlike, ne navode se različito pokraćene riječi. Pojedina su slova prenesena u skladu s načelima u novijim izdanjima Staroslavenskoga instituta: slovo **h** transliterira se kao *é*, slovo **u** kao *û*, slovo **ch** kao *ĉ*, slovo **l** (štapić) kao *l*, a slovo **'** (apostrof) kao *'*. Oznaka za početak službe prenesena je kao ©. Kraćene riječi razrješuju se u okruglim zagradama (). Nečitke riječi i slova rekonstruiraju se u uglatim zagradama []. Riječi i slova koji su u izvorniku ispušteni navode se u šiljastim zagradama ⟨ ⟩. Ispuštanje pojedinoga mjesta označava se oznakom *om*. Nečitka mjesta bilježe se oznakom *illeg*. Završetak teksta koji se razlikuje od završetka tekstova u drugim brevijarima označava se oznakom *finis*.

¹⁷ O reformi hrvatskoglagoljskih tekstova u 13. st. usp.: CORIN 1997; HAMM 1953: 30–31; MAREŠ 1985; TANDARIĆ 1993: 72, 310–311; MIHALJEVIĆ 2009; VAJS 1903: 66.

42b

©

ot¹ s(ve)t(a)go² tomasa³ · an(tifonъ)⁴ i b(e)rš(ъ)⁵ iči⁶ · a · (= 1)⁷
 mučenika b(i)sk(u)pa⁸ · or(a)c(iê)⁹
 B(ož)e¹⁰ za¹¹ negože¹² cr(ê)k(a)vъ¹³ sl(a)vni a-
 r'hierêi¹⁴ tomas' · meči¹⁵ neči-
 stivih'¹⁶ obleža¹⁷ · podai

42c

m(o)l(imъ) te · da vsi iže¹⁸ ego¹⁹ proset'
 pomoć²⁰ ·²¹ prošeniê svoego sp(a)se-
 niê²² da postignut'²³ svrъšen-

- ¹ ot] na Bar Broz Oxf *om.* Ber₂ Vat₁₉ Vat₅ Vin n(a) Pm Brit
² s(ve)t(a)go] s(ve)tomu Vin
³ tomasa] tomasa m(u)č(enika) Pm tomasu Vin
⁴ an(tifonъ)] an(tifon)a Vat₅ a(ntifo)ni Brit Pm
⁵ i b(e)rš(ъ)] i b(e)rši Ber₂ Bar Mav Broz Brit *om.* Vat₅ b(e)rš(ъ) Pm
⁶ iči] *om.* Brit
⁷ a] ot Ber₂ VO Rom N₁ Vat₅ N₂ Drag Vat₁₀ Brit ot a Vat₁₉ ot ednoga Vin
⁸ b(i)sk(u)pa] *om.* Vat₁₉ i b(i)sk(u)pa Oxf · ki e biskupъ · a se · Drag
⁹ or(a)c(iê)] or(a)cii Mav *om.* Ber₂ N₁ Oxf N₂ Pad
¹⁰ b(ož)e] b(og)ъ VO N₁
¹¹ za] z' Mav
¹² negože] koga Broz
¹³ cr(ê)k(a)vъ] cr(ê)kvi N₁
¹⁴ ar'hierêi] ar'hierêi tvoi Ber₂ Brit arhierêi tvoi VO arhierei Met
¹⁵ meči] mači Pm
¹⁶ meči nečistivih'] meči stivih' (!) Pad
¹⁷ obleža] uspê VO N₁ Pm Vin Met ne uboê se Mav Pad oblêža Rom us'pê Vat₁₉ Vat₅ N₂ Vat₁₀
 ubêža Oxf
¹⁸ iže] ki Mav Broz
¹⁹ ego] *om.* Vin
²⁰ proset' pomoć'] prosetъ pomoći Bar VO Broz Drag Vin Brit pomoći prosetъ Vat₁₉ Vat₅ N₂
 Vat₁₀ pomoći proset' Met
²¹ ego proset' pomoć' ·] prosetъ ego pom(o)ći Mav prosetъ ego pomoći N₁
²² prošeniê svoego sp(a)seniê] prošenie svoego sp(a)s(e)niê Bar Broz Pm N₂ sp(a)s(e)niê svoe-
 go proš(e)nie Mav prošenie svoego svoego (!) sp(a)s(e)niê Rom prošenie s'voego sp(a)s(e)niê
 Vat₁₉ prošenie svoego sp(a)seniê Vin Drag prošenie s'voego s'p(a)s(e)niê Oxf prošeniê svoe-
 ego i sp(a)seniê Brit
²³ postignut'] postignitъ Vat₁₀

ie²⁴ · g(ospode)m' n(a)š(i)m' ·²⁵ spomenutie²⁶ ot o-
ktab' · êko i više ·²⁷ © n(a) s(ve)t(a)go to-
masa · službi iči ot m(u)č(eni)k b(i)sk(upь) ·²⁸
Slavnago mučenika · t-
omasa²⁹ bratie m(i)lêiša ·
rožd'stvo čtuče³⁰ · êko
vsego³¹ života ego prêbi-
vaniê³² v znameniêh'³³ čisti³⁴

²⁴ svr'šenie] svr'šeniê Met isvr'šenie Brit

²⁵ g(ospode)m' n(a)š(i)m' ·] i budi Ber₂ · i b(u)di v Bar N₁ Broz om. Mav Rom Drag k' ũtri Vat₁₀ · i budi Vat₅ Vin i budi v' N₂ g(ospode)mь i budi Met i budi v Brit g(ospode)mь Pm

²⁶ spomenutie] v'spom(e)nutie Ber₂ sp(o)m(in)ь Bar VO Broz spominy Mav N₁ om. Vat₁₀ spomeni Pm pomenutie N₂ spom'ny Met

²⁷ ot oktab' · êko i više ·] okt(a)vь Bar budi ot okt(a)bь êko i više · VO ot okt(a)bь Mav N₁ N₂ okt(a)vi Broz om. Vat₁₀ ot oktabь vsêhь êk(o)že r(e)č(e)no est' v(i)še · čt(eni)e · Vat₅ ot okt(a)vь vsihь Pm ot oktabь vsêhь êko Vin ot okt(a)vь vs(ê)hь o(ra)c(iê) v(i)še Oxf ot oktavь · êko v(i)še · Drag ot okt(a)vь · kakoe više Vat₁₀ ot oktabь êk(o)že i više Brit

²⁸ n(a) s(ve)t(a)go tomasa · službi iči ot m(u)č(eni)kь b(i)sk(upь)] om. N₂ Vat₅ Mosk Pm Bar Broz Vat₁₀ Oxf na d(a)nь s(ve)t(a)go tomьsa služ'bi iči ot m(u)č(e)n(i)kь b(i)sk(u)p(ь) Ber₂ na sv(e)t(a)go tomasa d(a)n' službi vse iči ot m(u)č(eni)ka b(i)sk(u)p VO n' s(veta)go tom(a)sa vse iči ot m(u)č(e)n(i)kь b(i)sk(u)pь · Mav na sv(eta)go tomasa službi · ili ot mučen(ika) bis(kupь) · Rom v d(a)nь s(ve)t(a)go tomasa vsa ča manka iči ot ednoga b(i)sk(u)pa · č(tenie) · N₁ na s(veta)go tom(a)sa b(i)sk(u)pa i m(u)č(eni)ka sl(u)žbi iči v opč(i)ne a (= 1) m(u)č(eni)k(a) Pt n(a) d(a)nь s(veta)go tomasa vsa ka mankaû · iči · · a · m(u)č(eni)ka Vin na s(veta)go tomasa mučenika · čte(nie) · a · (= 1) Drag n' s(veta)go tom(a)sa službi iči ot m(u)č(e)n(i)kь b(i)sk(u)pь Met na s(ve)t(a)go tom(a)sa m(u)č(eni)ka čt(enie) Vat₁₀ na d(a)n' s(ve)t(a)go tom(a)sa službi iči ot m(u)č(e)n(i)ka biskupa Brit

²⁹ tomasa] om. N₁

³⁰ bratie m(i)lêiša rožd(a)stvo čtuče] bratiê vzlûblena rožd'stvo čtuče br(a)tê m(i)lêiša N₂ br(a)t(i)ê m(i)lêiša rožd'stvo čtuče Vat₅ br(a)t(i)ê m(i)lêiša rois'tvo čtuče Mosk br(a)t(i)e milê(i)ša rožastvo čtuče Ber₂ br(a)t(i)e m(i)lêiša roistvo čtuče Pm br(a)tie milêiša rožd'stvo čtuče VO br(ati)ê m(i)lêiša roistvo čtuče Bar br(a)tie m(i)lêiša roistvo čtuče Mav Met br(a)t(i)e m(i)lêiša roždabstvo čtuče · Rom br(a)tiê milêiša tomasa roistvo čtuče N₁ br(ati)ê m(i)lšiša (!) roistvo čtuče Broz br(a)t(i)ê m(i)lêiša roistvo čtuče Vin br(a)t(i)ê m(i)lêiša roistvo čtuče Oxf br(a)t(i)e milêiša rožd'stvo čtuče · Drag br(a)t(i)ê · m(i)lêiša · roistvo čtuče Vat₁₀ br(a)t(i)ê m(i)lêiša roistvo čtuče Brit

³¹ vsego] v Vat₅

³² prêbivaniê] prebivanie N₂ Mosk prebivani V at₅ prebivaniê Ber₂ Pm VO Vat₁₀ Drag Brit prebiv(a)niê Bar Mav Broz Met i prebivaniê N₁ prêbivanie Vat₁₀

³³ znameniêh'] znamin'êhь Mosk zlam(e)niêhь Drag

³⁴ čisti] i čudêsêhь Vat₅ čis'toti Vat₁₀

ne dovlêemo³⁵ muk' i³⁶ stvar³⁷ e-
 go n(i)ne³⁸ · prêpoêsan³⁹ sl(o)v(o)m⁴⁰ prêd'-
 teče⁴¹ · b(la)ž(e)ni ubo⁴² tomas' · êko
 v nem' komornik⁴³ ili⁴⁴ arhid'êk-
 on⁴⁵ činu⁴⁶ v stvarêh⁴⁷ dêêniê⁴⁸ ·
 neizmêrno⁴⁹ postoêše trepet'-
 n⁵⁰ · i⁵¹ tako⁵² mučiti se načet⁵³ p-
 astir' činom⁵⁴ · viši⁵⁵ č(lovêča)sk(a)go r-
 ačuna⁵⁶ · stvoren' bis(тъ)⁵⁷ b(og)u vz-
 možьn⁵⁸ · čt(enie) ·⁵⁹ Posvećen⁶⁰ že⁶¹ na-

³⁵ dovlêemo] dovlêem' · N₁ dovlëemo Vat₁₀

³⁶ i] om. Pm

³⁷ stvar] stvori Vat₅ Rom

³⁸ n(i)ne] isprovêdati Ber₂ is'pov(e)dati Brit n(i)ne ubo Pm

³⁹ prêpoêsan'] prêpoêsan' N₂ Vat₅ Mosk Ber₂ Bar Mav N₁ Broz Pt Vat₁₀ Drag prêpoêsan' Met Brit

⁴⁰ sl(o)v(o)m'] sl(o)v(e)semь Rom

⁴¹ prêd'teče] pred'teče N₂ Ber₂ N₁ Vat₁₀ Brit preteče Vat₅ pred'tečь Mosk Drag pred'teče VO pred-
 teče Bar Broz Pt prêdteče · čt(enie) · Oxf prevzide Met pred'tečь · čt(e)no Vat₁₀ prêvzide Pad

⁴² ubo] om. N₁

⁴³ v nem' komornik'] komornikъ v nemь Vin

⁴⁴ ili] i N₂ Mosk N₁ Pt Vat₁₀ om. Vat₅

⁴⁵ arhid'êkon'] êrhidьêkonь Drag

⁴⁶ činu] om. Mav v' činu N₁ Oxf Vat₁₀

⁴⁷ stvarêh'] stvarêhь Bar Broz Oxf stv'rêhь Mav stvarêh' Met

⁴⁸ dêêniê] diêniê Bar Broz deêniê Mav Pt

⁴⁹ neizmêrno] neizmerno Vat₅ Met nêiz'mêr'no Mosk neizmer'no Ber₂ Vat₁₀

⁵⁰ postoêše trepet'n'] pos'toêše ne trepetanь N₂ postoêše trepetanь Mosk Ber₂ Bar Rom N₁
 Broz Drag Vin Vat₁₀ postoêše trepetan' Pm Brit postoêšê trepetan Pt pos'toêše ne trepetanь
 čt(en)i(e) Vat₁₀ pos'toêše trepetanь Oxf postoêše trep(e)tanь Met

⁵¹ i] om N₁

⁵² tako] тъko Vat₁₀

⁵³ mučiti se načet'] n'čet' mučit' se Met

⁵⁴ činom'] dobri činomь N₁

⁵⁵ viši] više N₂ Mosk Ber₂ VO Bar Pm Rom N₁ Broz Pt Vat₁₀ Vin Drag Oxf Vat₁₀ Brit Vat₅ Mav

⁵⁶ računa] om. Drag

⁵⁷ bis(тъ)] estь Vat₅

⁵⁸ vzmožьn'] z'božanь N₂ Vat₁₀ Drag b(la)ž(e)нь sa Vat₅ zbožanь Mosk Pm vzmožanь i
 ugod(a)нь Ber₂ vzbožanь Bar Broz s'bož(a)n N₁ vzmožan Pt vzmožanь Vin z'b(o)žanь Oxf
 vzmožan' Met sa · b(o)ž(a)нь Vat₁₀ vzmožan' i ugodanь Brit

⁵⁹ · čt(enie) ·] om. Ber₂ Pm VO Bar Rom N₁ Broz Pt Vat₁₀ Vin Oxf Brit · čtenie · b · (= 2) Drag

⁶⁰ posvećen'] pos'vêčen' N₂ posvêčen' Ber₂ posvêčen Pt

⁶¹ že] om. N₁

glo⁶² · i prēmēnen'⁶³ bis(тъ)⁶⁴ v muža d-
rugago⁶⁵ · i⁶⁶ ciciliem'⁶⁷ otai ob-
lêče⁶⁸ se⁶⁹ do dimai⁷⁰ ·⁷¹ oče⁷² obi-
čaem'⁷³ daže⁷⁴ do plesnu⁷⁵ nogu
ot ciliciê · i⁷⁶ pod⁷⁷ rizami⁷⁸ go-
spod'skimi⁷⁹ smêrenim'⁸⁰ abi-
tom' otainim'⁸¹ koludr'skim' ·
têlo s'vsêma⁸² udruči ra-

⁶² naglo] n'glo Met

⁶³ prēmēnen'] premēnenъ N₂ Vat₁₀ Drag Brit priminenъ Vat₅ premenenъ Mosk Ber₂ premēnen' Pm prēmēnenъ Bar Mav Rom Broz prēmēnen · Pt priminenъ Oxf preminen' Met priminen' Vat₁₀

⁶⁴ bis(тъ)] bis(тъ) b(og)u Pm om. VO bi Vat₁₀

⁶⁵ drugago] dr(u)goga Mosk

⁶⁶ i] om. Met

⁶⁷ ciciliem'] ciliciemъ N₂ Vat₅ Mosk Ber₂ Bar Mav Rom N₁ Broz Vat₁₀ Oxf Drag Brit ciliciem' Pm VO Vat₁₀ ciliciem Pt

⁶⁸ oblêče] ob'lačaše N₂ oblačaše Vat₅ Mosk N₁ Vin Vat₁₀ obleče Pm oblača[š]e VO obl(a)čaše Bar Mav Broz oblêčê Pt oblačaš(e) Oxf

⁶⁹ se] sê Pt

⁷⁰ dimai] dim'i Vat₅ Mav

⁷¹ otai oblêče se do dimai ·] oblačaše se otai do dimai Vat₁₀

⁷² oče] oče že N₂ i oče Vat₅ Ber₂ Vat₁₀ Brit

⁷³ se do dimai · oče običaem'] običaemъ N₁

⁷⁴ običaem' daže] obličaemъ dari Vat₅ običaemъ · dari Mosk Drag obličaemъ daže Ber₂ obi-
čaem' dari Pm obličaem' d[a]že VO običaemъ dari Bar Broz Oxf Vat₁₀ obič(a)emъ dari Mav
obličaemъ dažde (!) Brit

⁷⁵ plesnu] plesan' Pm plēsnu Bar Mav Rom Broz Vin plēsanъ Oxf

⁷⁶ ot ciliciê ·] om. N₁ od ciliciê Pt отъ ciliciê Vin ot ciliciê čt(enie) Oxf ot ciliciê Met

⁷⁷ i pod] pod Vat₅ N₁ pod' Mosk Rom

⁷⁸ rizami] riz'mi Met

⁷⁹ gospod'skimi] om. Pm

⁸⁰ smêrenim'] smêreni s'mêrenimъ Ber₂ smerenimъ Rom Vat₁₀ s'mêrenê N₁ smerenim' Met
smêreni smêreniemъ Brit

⁸¹ otainim'] otai Pm om. N₁ Vat₁₀

⁸² koludr'skim' · têlo s'vsêma] koludar'skimъ telo sav'sima N₂ koludr'skimъ · toli (!) s'vsêma
Vat₅ koludar'skimъ telo sav'sema Mosk koludar'skimъ têlo svoje savs(ê)ma Ber₂ kolud'r'skim'
· têlo savsima Pm koludar'skimъ t(ê)lo savs(ê)ma Bar kolud(ar)skimъ s(a)vs(ê)ma têlo Mav
koludar'skimъ têlo savsêma Rom koludarskimъ telo savsêma N₁ koludarskimъ t(ê)lo savs(ê)ma
Broz koludarskimъ t(ê)lo savsêma Pt koludar'skimъ t(ê)lo sav'sêma Vat₁₀ koludarskimъ t(ê)lo svoje
s'vsêma Vin koludarskimъ t(ê)lo savs(ê)ma Oxf koludar'skimъ · t(ê)lo s'vsêma Drag koludar'skim'
· telo s'vsima Met koludars'kim' t(ê)lo s'voe savsima Vat₁₀ koludarskimъ telo s'voe savsêma Brit

botati⁸³ d(u)hom⁸⁴ · i sego⁸⁵ radi⁸⁶ n-
astoe⁸⁷ vsêm⁸⁸ bl(a)godêtni-
mь dêênim' · i bes prêstani
ugaždae⁸⁹ · čt(enie)⁹⁰ Vidêv⁹¹ se⁹²

42d

dêlatel'⁹³ postavlén'⁹⁴ na⁹⁵
nivê⁹⁶ g(ospod)ni⁹⁷ · vь⁹⁸ vinogradê⁹⁹
stražь · pьstir' v' ogradê¹⁰⁰

⁸³ rabotati] r(a)bot(a)e Mav

⁸⁴ d(u)hom'] duhomь b(og)u Ber₂ d(u)homь čti Vat₁₀ d(u)homь b(og)u Brit

⁸⁵ i sego] sego N₂ VO Vat₁₀ om. N₁

⁸⁶ radi] om. N₁

⁸⁷ nastoe] nastoe nastoe (!) Pm n'stoe Met

⁸⁸ vsêm'] vsimь Ber₂ vsemь Vin vsim' Met

⁸⁹ bl(a)godêtnimь dêênim' i bes prêstani ugaždae] bl(a)godêtemь dêênîe prez' pres'taniê ugaždae N₂ bl(a)g(o)d(ê)t(ni)m' dêênîe bez' prestaniê ugaždae Vat₅ bl(a)godêtnimь dêênê bez' pres'taniê ugaže Mosk blagodeťnimь dêênimь · i bêt' prestaniê ugaždae b(og)u va vsehь ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui · Ber₂ bl(a)godêtem' · bêt' pristaniê ugaêe Pm bl(a)godêtnim' dêênim' i bes prêstaniê ugaždae VO blagodêtemь diênîe bez' prêstaniê ugaê Bar bl(a)god(ê)tnimь deênim [i be]z' prest(a)ni ugaêe Mav blagodêtnimь dêênîe · i bes' prêstaniê ugaždae Rom bl(a)g(o)dêtemь dêênîe bez' prestaniê ugaždae · N₁ blagodêtemь diênîe bez' prêstaniê ugaê Broz bl(a)g(o)detnim dêênimь i b(e)s prêstani ugaždae ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui n(a)sь b(og)u h(vali) Pt bl(a)g(o)d(ê)tem' dêênîe bez' pres'taniê ugaždae Vat₁₀ bl(a)godêtnimь dêênimь i bes' prêstaniê ugaždae Vin bl(a)g(o)dêtemь dêênîe · i bes' prêstaniê ugaždae Oxf blagodêtemь · dêênîe besь prêstaniê ugaždae Drag bl(a)godêtnim' deênim' i bes' prestani ugaêe Met bl(a)g(o)dêtemь dêênîe bez' pristaniê ugaêe Vat₁₀ blagodêtnimь · dêênimь · i bez' prestaniê ugaždae b(og)u va v'sêhь Brit

⁹⁰ · čt(enie) ·] om. Pm Rm N₁ Vin Vat₁₀ čteno v (= 3) Pt · čtenie · čti tretto · Drag

⁹¹ vidêv] viêše N₂ vidêv' že Ber₂ vidit Pt vidêše Pad vidêv že Brit

⁹² se] vse Vat₁₀

⁹³ dêlatel'] delatelь N₂ Vat₁₀ delatel Pt dêlateli Vat₁₀

⁹⁴ dêlatel' postavlén'] postav'lenь delat(e)ь Ber₂ postavlén' dêlatelь Brit

⁹⁵ na] n' Met

⁹⁶ nivê] nivì N₂ Mosk Pm Bar Mav Broz N₁ Drag Met Vat₁₀

⁹⁷ g(ospod)ni] om. Mav

⁹⁸ vь] va Vat₅ Mosk Pt Vat₁₀ i va Ber₂ Brit i v' Pm

⁹⁹ vinogradê] vinogradi Mosk Vat₁₀ vinograde Ber₂

¹⁰⁰ pьstir' v' ogradê] pas'tirь va osêcê N₂ pastirь v' osêcê Vat₅ pas'tir' va osice Mosk pastirь vь ograde Ber₂ pastir' vь osicì Pm past(i)rь va osicê Bar Broz v' ogr(a)dê Mav pastir' v' ogradê Rom pastirь vь osêcê N₁ pastir va ograd Pt om. Vat₁₀ pastirь vь ogradê Vin pas'tirь vь osicê Oxf pastirь va osêci Drag pastirь v' osicê Vat₁₀ pьstir' va ogra[dê] Pad pastir' va ogradê Brit

rabotaniê¹⁰¹ prêdanago em-
 u¹⁰² bl(a)godêtno ispl̃ni ·
 pravdi¹⁰³ cr(ê)kvenago¹⁰⁴ dostoe-
 niê · eže¹⁰⁵ emu obćina obl-
 asť vzela bêše¹⁰⁶ prid-
 obiti¹⁰⁷ · i¹⁰⁸ v stanie dl'go(vъ)¹⁰⁹ po-
 vratiti nuždaše se¹¹⁰ ·¹¹¹ čt(enie) ·¹¹²
 Otnûdêže¹¹³ usilna¹¹⁴ ra-
 sprъ¹¹⁵ o pravdê¹¹⁶ cr(ê)kvenoi¹¹⁷ · ot
 zakona vladaniê¹¹⁸ mež-

¹⁰¹ rabotaniê] *om.* Ber₂ Brit

¹⁰² prêdanago emu] predanago emu N₂ Vat₁₉ prêdnago emu Vat₅ predanago emu predan(a)go emu Mosk predan(a)go emu Ber₂ Brit pred(a)nago emu Bar Broz pridaniê emu N₁ prêdanago jemu Pt pridnanago emu Drg

¹⁰³ pravdi] pr(a)vda N₂ Vat₁₀ pr(a)vdnê Vat₅ t(i) ž(e) pravdi Pm pr(a)vdê Bar Broz Oxf pravdê N₁ Pt Vin pravde Drag

¹⁰⁴ cr(ê)kvenago] crek'venago Mosk cr(ê)kv(e)nogo Broz crikvênago Pt

¹⁰⁵ eže] iže N₁

¹⁰⁶ obćina oblast' vzela bêše] op'ćina v'zela b(ê)še oblas'tъ N₂ općin'na vlast' vzela bêše Vat₅ ob'ćinia ob'las'tъ v'zela bêše Mosk ob'ćina obl(a)stъ v'zela biše Ber₂ općin'na oblast' vzela b(ê)še Pm op'ćina oblast' vzela bêše VO Pad općinna oblastъ vzela b(ê)še Bar Broz općina oblastъ vzela b(ê)še Mav op'ćina oblastъ vzela bêše Rom op'ćina v'zela bê ob'lastъ N₁ općina oblastъ vzela bêše Pt op'ćina v'zela bêše · oblas'tъ Vat₁₉ op'ćina vzela bêše oblastъ Vin op'ćina ob'lastъ v'zela b(ê)še Oxf op'ćina oblastъ vzela bêše Drag općina oblast' vzela b(ê)še Met op'ćina oblast' v'zela b(ê)še Vat₁₀

¹⁰⁷ pridobiti] pridobit' Pm

¹⁰⁸ i] *om.* N₁

¹⁰⁹ dl'go(vъ)] v dlgo(vъ) Pm

¹¹⁰ nuždaše se] nuêše se N₂ Mosk Bar Mav Broz Drag Vat₁₀ nuždaše Vat₅ Rom nušaše se Oxf

¹¹¹ povratiti nuždaše se] nuêše se povrat(i)ti Met

¹¹² · čt(enie) ·] *om.* Pm Rom Vin Met Vat₁₀ Brit čteno čti g (= 4) Pt · g · (= 4) Rom čti · g · (= 4) Drag

¹¹³ otnûdêže] otnudêže Vat₅ Mosk Mav Pt Vin Oxf Drag ot'nudeže Ber₂ ot'nudêže Rom otnudže Brit

¹¹⁴ usilna] silna Oxf

¹¹⁵ rasprъ] ras'pra N₂ Mosk Vat₁₉ Vat₁₀ raspra Vat₅ Pm Bar N₁ Broz Oxf Drag rasparъ Ber₂ Rom Pt Vin rasp(a)ръ Met raspar' Brit

¹¹⁶ pravdê] pr(a)vdi Mav prav'd'vê (!) Brit

¹¹⁷ cr(ê)kvenoi] crekvenêi Mosk crikvenoi Pt cr(ê)kvênoui Vat₁₀

¹¹⁸ vladaniê] vladan'ê Mosk Pm Bar vlad(an)ijê (!) Ber₂ v'ladan'ê Brit

dú¹¹⁹ im' · i c(êsa)rem'¹²⁰ ot an'glie v'z-
 dviže¹²¹ se · i stvorše¹²² vê-
 êe¹²³ vsedьnne¹²⁴ · pravdi onoe¹²⁵ ·
 êko tьžde c(êsa)гь i arhib(i)sku-
 pi s¹²⁶ družinoû¹²⁷ svoeû pi-
 smom'¹²⁸ utvrđiti tvr'do s-
 teza¹²⁹ · ne zataûe¹³⁰ krêp'-
 ko¹³¹ i očito v nih' g(lago)laše¹³² · s-
 vobod'stva¹³³ cr(ê)kvenago¹³⁴ pr-
 otivleniem'¹³⁵ · i truždan' b-

¹¹⁹ meždû] meû N₂ Vat₅ Mosk Pm Bar Mav Rom N₁ Broz Pt Vat₁₉ Vin Oxf Met Vat₁₀ meždu Ber₂ Brit

¹²⁰ c(êsa)rem'] k'ralemь N₂ kralemь Vat₁₉

¹²¹ v'zdviže] dviž' Mav

¹²² stvorše] s'tvoriše N₂ Vat₁₉ stvoriše Vat₅ Pm Bar Rom N₁ Broz Pt Vin Vat₁₀ s't'voriše Mosk s'tv(o)riše Oxf stvor(i)še Met

¹²³ vêce] viçe Mosk Pm Bar Mav Broz Pt Oxf Met Vat₁₀ veçe N₁ vêje Pad VO

¹²⁴ vsedьnne] v'sedan'ne N₂ Mosk Broz Vin Oxf Vat₁₀ vsed(a)nne Vat₅ Pad vsedaпьne Ber₂ v'sed(a)n'nee Vat₁₉

¹²⁵ pravdi onoe] pr(av)dê onoi Vat₅ pr(a)vdi one Mosk pravde one Pm pr(a)vdê one Bar Broz pr(a)vdi oni N₁ prav'dê onoe Pt pr(a)vde one Oxf pravdi one Drag pr(a)vdi one · čt(enie) êko Vat₁₀

¹²⁶ tьžde c(êsa)гь i arhib(i)skupi s] tažde k'ralь t(a)ko ar'hib(i)sk(u)рь z' N₂ ta estь c(êsa)гь · i arhibiskupi s Vat₅ tae c(êsa)гь i ar'hibisk(u)pi s' Mosk tažde c(êsa)гь ar'hibisk(u)pi s' Ber₂ tae c(êsa)гь t(a)ko i arhib(i)sk(u)pi s Pm tьžde c(êsa)r' arhibiskupi s VO tae c(êsa)гь · t(a)ko i arhib(i)sk(u)рь z Bar Broz tae c(êsa)гь i arhib(i)sk(u)pi z Mav tažde c(êsa)гь · i ar'hibiskupi s Rom taže c(êsa)гь · i arhib(is)k(u)pi sz (!) N₁ taždê c(ê)s(a)гь i arhib(i)skupь s Pt tažde kralь êko ar'hib(i)sk(u)pi z Vat₁₉ tažde c(êsa)гь i ar'hib(i)sk(u)pi s' Vin taže c(ê)s(a)гь t(a)ko arhib(i)skupi s' Oxf taždê c(êsa)гь tako ar'hibiskupi s Drag tae c(êsa)гь i arhibiskupi z Met tae c(êsa)гь · i ar'hibiskup' z Vat₁₀ tьžde c(êsa)гь · i ar'hibiskupi z Pad tažde c(êsa)гь arhibiskupi s' Brit

¹²⁷ družinoû] družineû Broz

¹²⁸ pismom'] pismo VO Mav

¹²⁹ steza] stêza Ber₂ sveza čti Vat₁₉ finis Oxf

¹³⁰ zataûe] zavaûe (!) Vat₅ zataûe i Mosk

¹³¹ krêp'ko] krep'ko Mosk Ber₂ kripko Met

¹³² g(lago)laše] gov(o)r(i)še Broz

¹³³ svobod'stva] svobododьstva (!) Pm slobod'stva Mav svobod'stviê Vat₁₉

¹³⁴ cr(ê)kvenago] cr(ê)kvênaga (!) N₂ cr(ê)kv(e)nago Vat₅ cr(ê)kvenogo Mosk cr(ê)kvênoga Ber₂ crikvenoga Pt cr(ê)kv(e)noga Met crêkvenoga Brit

¹³⁵ protivleniem'] protivleniem' · t(i) ž(e) Pm protivl(e)niem' · čt(en)i(e) Mav

isi strast'mi¹³⁶ velikimi¹³⁷.
 i škodami¹³⁸ prêteškimi¹³⁹ po-
 gneten'¹⁴⁰ · i¹⁴¹ bes¹⁴² čisla ras-
 tegnen'¹⁴³ v¹⁴⁴ nečtovani¹⁴⁵ · čt(enie) ·¹⁴⁶
 I¹⁴⁷ potom' iskahu¹⁴⁸ i¹⁴⁹ semr'-
 tiû¹⁵⁰ · êko stvar' cr(ê)kv-
 ena¹⁵¹ ne oče¹⁵² pl'no bêše
 znana¹⁵³ · i v têlê učiti¹⁵⁴ (!) pr-
 ogonahu¹⁵⁵ i¹⁵⁶ b(la)ž(e)ni že tomas' ·
 izvoli ustanoviti · u-

¹³⁶ i truždan' bisi strast'mi] · i tr(u)danь bistь strast'i N₂ i truženь bis(ть) strastmi Vat₅ truêňь bis(ть) s'trast'imi Mosk tr(u)danь bistь strast'mi Ber₂ i tružan' bis(ть) strast'mi Pm i truždan' bis(ть) strast'mi VO i utruenь b(i)stь strast'mi Bar Broz i truêňь bis(ть) strast'mi Mav i trudan bis(ть) strastmi Rom tružen' bistь s'trast'mi N₁ i truždanь bis(ть) strastmi Pt i truždenь bivь strast'mi Vat₁₀ i truždenь bis(ть) strastmi Vin i truêň' bis(ть) strastmi Met i trudanь bi strastmi Vat₁₀ i truždn' bisi strastmi Pad i trudan' bistь strastmi Brit

¹³⁷ velikimi] vèlikimi Ber₂ prevalikimi Vat₁₀ velikmi Met

¹³⁸ škodami] šdodami (!) Drag

¹³⁹ prêteškimi] preteškimi N₂ Mosk Vat₁₀ preteškimi Vat₅ Mav Pt Drag Met Brit pretêškimi Ber₂ preteškimi Pm pret(e)škimi Bar Broz teškimi N₁ Vin preveškimi Vat₁₀

¹⁴⁰ pogneten'] pognetêňь Pt poginetь (!) Vat₁₀

¹⁴¹ i] om. Vin

¹⁴² bes] bez N₂ Vat₅ Broz Vat₁₀ bez' Mosk Rom Vat₁₀ Met Pad b(e)z' Bar

¹⁴³ rastegnen'] razьtegenьь Ber₂ rastegne VO rastenень Rom rastrgnenьь Pt Drag

¹⁴⁴ i bes čisla rastegnen' v] v N₁

¹⁴⁵ nečtovani] nečtovanii N₂ Rom N₁ Vat₁₀ Vin Vat₁₀ nečtovanie Vat₅ nečtovani' vèlici Ber₂ nečtovani' velicê Brit

¹⁴⁶ · čt(enie) ·] om. Ber₂ Pm VO Bar Mav N₁ Broz Vat₁₀ Vin Vat₁₀ · d · (= 5) Rom Drag ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui n(a)sь b(ogu) h(vali) čt(e)no čti · d (= 5) Pt

¹⁴⁷ i] om. N₁ Vin

¹⁴⁸ iskahu] iska Vat₁₀

¹⁴⁹ i] ga Bar Mav Broz

¹⁵⁰ semr'tiû] semrtiû umoriti Vat₅ Brit semr'tiû umoriti Ber₂ sm'rtiû Vat₁₀

¹⁵¹ cr(ê)kvēna] cr(ê)kvēna Ber₂ Vat₁₀ cr(ê)kvēnaê N₁ crikvena Pt

¹⁵² ne oče] om. N₁ Vin

¹⁵³ pl'no bêše znana] plno z'nana b(ê)še N₂ plno b(ê)še znana Vat₅ pl'no biše z'nana Mosk pl'no biše znana Ber₂ b(ê)še plno znana Pm plno biše z'nana Bar Broz plno ne b(ê)še oče z'nana N₁ pl'no z'nana bêše Vat₁₀ plno ne bêše oče z'nana Vin plna bêše znana Drag

¹⁵⁴ têlê učiti] telê očitō N₂ têlê očitō Vat₅ Mosk Pm Rom Vat₁₀ Drag Met Vat₁₀ VO Vin têlê Ber₂ t(ê)lê očitō Bar Broz telê oč(ito) Mav telê očitō N₁ Pt têlê Brit

¹⁵⁵ progonahu] proganahu VO

¹⁵⁶ i] i · t(i) ž(e) Pm ga · Mav om. N₁ i · čti Vat₁₀

stupiti izvoli zlobê¹⁵⁷ ·
 zaslan¹⁵⁸ ubo s neč'stiû ·
 i¹⁵⁹ ot¹⁶⁰ g(ospodin)a papi¹⁶¹ tretago¹⁶² alekŕsan'
 dra¹⁶³ v¹⁶⁴ senon¹⁶⁵ č'stno priêť bis(ť)¹⁶⁶ ·
 i v manastir'¹⁶⁷ pon'tiniêski¹⁶⁸ n-
 avlač'no¹⁶⁹ naporučen'¹⁷⁰ bisi¹⁷¹ · čt(enie) ·^{172 173}

¹⁵⁷ b(la)ž(e)ni že tomas' · izvoli ustanoviti · ustupiti izvoli zlobê J b(la)ž(e)ni že tomas' iz'voli us'tanoviti us'tupiti zlobi N₂ b(la)ž(e)ni tomas' voli ustanoviti ustupiti zlobi Vat₅ b(la)ž(e)ni tomas' iz'voli us'tanoviti i us'tupiti zlobi Mosk b(la)ž(e)ni že tom(a)s' izvoli ustanov(i)tit(i) se · ustupiti se zlobi ih̄ Ber₂ b(la)ž(e)ni tomas' voli ustanoviti · i ustupiti zlobi Pm b(la)ž(e)ni že tomas' izvoli ustanoviti ustipiti (!) zlobê VO b(la)ž(e)ni že tomas' voli ustanoviti ustupiti zlobi Bar Broz b(la)ž(e)ni že t[omas] izvoli ust(a)nov(i)ti · ustupiti zlobê · Mav b(la)ž(e)ni že tomas' izvoli ustanoviti i ustupiti zlobê · Rom b(la)ž(e)ni tomas' volê ustanoviti i ustupiti zlobê N₁ b(la)ž(e)ni že tomas' · izvoli ostaviti i ostupiti zlobê · Pt b(la)ž(e)ni tomas' iz'voli stanoviti us'tupiti z'lobi · Vat₁₀ b(la)ž(e)ni ubo tomas' volê ustanoviti i ustupiti z'lobê Vin b(la)ž(e)ni tomas' volê ustanoviti ustupiti zlobê Drag b(la)ž(e)ni že tom(a)s' izvoli ustanoviti · ustup(i)ti izvoli zlobi Met b(la)ž(e)ni tomas' voli ustanoviti i ustupiti zlobê Vat₁₀ b(la)ž(e)ni že tomas' · izvoli us'tanoviti se i ustupiti se z'lobê ih̄ Brit

¹⁵⁸ zaslan' ubo J zaš'taň Mosk z'š'taň (!) Ber₂ zaslan' N₁ zaslaň ubo bê Vat₁₀

¹⁵⁹ neč'stiû · i J nečas'tiû N₂ Mosk nečas'tiû Vat₅ Vin nečas'tiû i Ber₂ Rom nečas'tiû · i Bar Broz neč(a)stiû i Mav nečas'tiû N₁ Pt Vat₁₀ neč(a)stiû i Met nečas'tiû Brit neč'stiû Pm

¹⁶⁰ ot J o Met

¹⁶¹ papi J pape N₂ Vat₅ Pm Vin Drag Vat₁₀ p(a)pe Mosk Rom

¹⁶² tretago J tretoga Vat₅ Mosk Rom

¹⁶³ alekŕsan'dra J alêk'sandra Mav alêksan'dra Rom alêks(a)ndra Vat₁₀

¹⁶⁴ tretago alekŕsan'dra v J aleksandra tretago v Vin

¹⁶⁵ senon J seno Brit

¹⁶⁶ č'stno priêť bis(ť) J čas'tno priêť bistr N₂ Brit čas'tno priêť bis(ť) Vat₅ Pm priêť bis(ť) Mosk čas'tno priêť bistr Ber₂ čas'tno priêť b(i)st̄ Bar Broz čas'tno priêť bis(ť) Rom čas'tno priêť bis(ť) N₁ čas'tno priêť b(i)st̄ Pt čas'tno priêť bi Vat₁₀

¹⁶⁷ manastir' J monostir' VO monostir̄ Mav Rom

¹⁶⁸ pon'tiniêski J ponteniêski Vat₅ puntiên'ski Pm pon'tinen'ski N₂ pon'tiniên's'ki Mosk pon'tiênski VO Mav Rom Drag pontiêns'ki Bar Broz pontiênski N₁ Pt Vin pon'tiniênski Vat₁₀ pantiniênski Met pontiên'ski Vat₁₀ pon'tiniên'ski Pad

¹⁶⁹ navlač'no J navlačnê N₁ navlas't'no Vat₁₀

¹⁷⁰ naporučen' J napuručēň (!) Vat₁₀

¹⁷¹ bisi J bistr N₂

¹⁷² čt(enie) · J om. Vat₅ N₂ Mosk Bar Broz N₁ t(i) že g(ospod)i · čte(nie) Pm · čte(nie) · e · (= 6) Rom ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui n(a)s' b(og)u hlvali (!) · čteno čti pra(vo) Pt ti že Vin čti Met

¹⁷³ i v manastir' pon'tiniêski navlač'no naporučen' bisi · čt(enie) · J om. Brit Ber₂

rashitiše¹⁷⁴ meû¹⁷⁵ tēm¹⁷⁶ v¹⁷⁷ an'g'-
 lii vsa vь arhiepisakup-
 ii prihodiča · rashičahu
 nivi¹⁷⁸ · udr'žaniê vshičâû-
 če¹⁷⁹ · iz' razmisla novoe¹⁸⁰ str-
 asti¹⁸¹ roda · vsi¹⁸² vkup' toma-
 sovo¹⁸³ bližič'stvo¹⁸⁴ izьgn-
 aše¹⁸⁵ · oče i¹⁸⁶ vse¹⁸⁷ priêтели¹⁸⁸ il-

¹⁷⁴ rashitiše J rashitiše že Bar Broz

¹⁷⁵ meû J meždû N₂ Vat₁₉ među Drag

¹⁷⁶ tēm' J timь Mosk Bar Rom Broz Vat₁₀ tim Pt tim' Pm

¹⁷⁷ rashitiše meû tēm' v' J meû tēmь rashitiše vsa v N₁

¹⁷⁸ v' an'glii vsa vь arhiepisakupii prihodiča · rashičahu nivi J va an'glii v'sa va ar'hibis'ku(pi)i prihodiča razdrušahu nive N₂ vsa v' anglii arhib(i)skupi prihodiča razdrušahu · nive Vat₅ v in'glii (!) v'sa ar'hibiskupie prihodiča raz'drušahu nive Mosk va an'glii vsa sučâê va ar'hiepisakupii prihodi rashičahu · i nivi Ber₂ vsa v' anglii v' arhib(i)skupii · prihodiča razdrušev(a)hu · nive Bar v' anglii vsa arh(i)b(i)sk(u)pi prihodiča · razdrušahu sela Pm v' an'glii vsa v' ar'hieb(i)sk(u)pii prihod(i)ča · r(a)shič(a)hu nivi · Mav v' (a)n'glii · vsa v' ar'hibiskupii prihodiš'ča · rashičahu nivi Rom vsa v anglie arhib(i)sk(u)pi prihodiča razdrušahu nivi i N₁ vsa v' anglii v' arhib(i)sk(u)pii · prihodiča razdrušev(a)hu · nive Broz v anglii vsa v arhib(i)skupii prihodêča rashičahu Pt vь an'glii v'sa vь ar'hib(i)sk(u)pii prihodiča · rashičahu nivi i Vat₁₉ v' anglii vsa vь arhibisk(u)pii prihodiča rashičahu nivi Vin va anglii · vsa arhibiskupie prihodiča razdrušahu · nive Drag v' an'glii vsa v' ar'hieb(i)sk(u)pii (!) prihodiča · rashičahu nivi Met v' an'glii v'sa arhi(e)piskupi · prihodiča raz'drušahu nive Vat₁₀ v' anglii vsa va ar'hiepisakupii prihodiča · rashičahu nivi Pad va an'glii v'sa sučâê v' arhiepisukupii prihodi rashičahu · i nivi Brit

¹⁷⁹ udr'žaniê vshičâûche J udržan'ê · rashičâûche Vat₅ udr'žaniê v'sihičâûche Mosk udržaniê vshičâûche Bar Broz udržanê rashičâûche Pt

¹⁸⁰ iz' razmisla novoe J i razьmislanoê Ber₂ i r(a)zmisla novoe Mav iz' rasmis'la novoe Vat₁₉ i razmisla novoe Vin iz r'zmislnoe Drag iz' rasmisla novoe Met i razmisl(a)noe Brit

¹⁸¹ strasti J starosti Vat₅

¹⁸² vsi J vse N₂ Vat₅ Mosk Bar Pm N₁ Broz Vin Drag Vat₁₀ si Pt v'se Vat₁₉

¹⁸³ tomasovo J tomasevo Brit

¹⁸⁴ bližič'stvo J bližič(a)stvo Vat₅ Ber₂ bližič(a)st'vo Mosk bližičastvo Bar Broz Vin bližičstvo Vat₁₀

¹⁸⁵ izьgnaše J izag'naše · čt(enie) · N₂ Broz izgnaše · čte(nie) Vat₅ iz'gnaše · čte(nie) Mosk izag'naše · čte(nie) · Bar iz(a)gnaše · čt(en)i(e) · Mav Vat₁₉ iza(g)n(a)še N₁ iz'gnaše · čt(en)i(e) · e · (= 6) Drag izgnaše Vat₁₀ izag'naše Brit

¹⁸⁶ i J om. N₁

¹⁸⁷ vse J vsi Mav Rom Drag v'si Vat₁₉ Vat₁₀

¹⁸⁸ priêтели J priêтели očo (!) Mosk

i¹⁸⁹ drugi¹⁹⁰ iže koliždo¹⁹¹ emu pr-
 istoêše¹⁹² · bez¹⁹³ razbora¹⁹⁴ sv-
 êdêniê¹⁹⁵ ili¹⁹⁶ gnêva¹⁹⁷ dosto-
 êni¹⁹⁸ · ili reda¹⁹⁹ vrêmene²⁰⁰ · ili
 muž'ski²⁰¹ · i²⁰² žen'ski pol'²⁰³ vkup' i-
 spueni biše²⁰⁴ · vistinu st-
 ari i²⁰⁵ prêstari²⁰⁶ · i kvekaûca²⁰⁷
 čeda ispueni biše²⁰⁸ ·²⁰⁹ čt(enie) ·²¹⁰
 Elikože im' vzrastom' l-
 êti²¹¹ pristoêhu²¹² · kosnieniem'
 s(ve)tos(ve)tiħ²¹³ kleti se²¹⁴ nužden-

¹⁸⁹ ili] i Pt

¹⁹⁰ drugi] druzi Rom drugi tomasovi · i Vat₁₉

¹⁹¹ iže koliždo] iže Vat₅ N₁ i ki koli Mav ki koližde Broz

¹⁹² emu pristoêše] emu pris'toêhu N₂ Vat₅ Mosk emu pristoêhu Ber₂ VO Bar Pm Rom N₁ Broz
 Vin Drag Vat₁₀ Brit nemu pristoêhu Mav pristoêhu emu Vat₁₉

¹⁹³ bez'] prêz' Rom brez Pt Vat₁₀

¹⁹⁴ razbora] rabora zbora (!) VO rabora (!) i Drag

¹⁹⁵ svêdêniê] svêdeniê Ber₂ N₁ Vat₁₀ Brit svedeniê Pt

¹⁹⁶ ili] i N₁

¹⁹⁷ gnêva] gneva Pt gniva Vat₁₀

¹⁹⁸ dostoêni] dos'toini N₂ Vat₁₉ dostoêniê Ber₂ Bar Pm Broz dostoini VO N₁ Pt Vin Vat₁₀

¹⁹⁹ reda] rêda Vat₁₀

²⁰⁰ vrêmene] v'rêmen' N₂ vreme(ne) Mosk vrem(e)nê Ber₂ vrimene Bar Broz vrem(e)ne Pt *om.*
 Vat₁₉ vrêmen' Drag vrim(e)ne Met vrêmenê Brit

²⁰¹ muž'ski] mužaski Ber₂ Rom N₁ Vat₁₀ Brit muž'ski pol' Vat₁₉ mužski pol' Vin

²⁰² i] ili N₂ Vat₅ VO Bar Pm Mav N₁ Broz Vat₁₉ Drag Met Vat₁₀

²⁰³ pol'] v'si Vat₁₉ *om.* Vin

²⁰⁴ biše] bêše Vat₅ Vat₁₉

²⁰⁵ i] *om.* N₁

²⁰⁶ prêstari] pres'tari N₂ Ber₂ Brit prestari Mosk Bar Broz Vat₁₉ prest(a)ri Mav Met *om.* N₁

²⁰⁷ kvekaûca] k'vêkaûca N₂ k'vekaûce Mosk kvêkaûca Ber₂ kvekaûce VO N₁ Vat₁₀

²⁰⁸ ispueni biše] ispuj(e)ni beše N₁ ispueni bêše Vin ispujeni biše Drag Pm

²⁰⁹ vistinu stari i prêstari · i kvekaûca čeda ispueni biše] *om.* Vat₅ Pt

²¹⁰ · čt(enie) ·] *om.* N₁ Vin Pad Brit čti Bar · ž · (= 7) Rom čtenie čti · ž · (= 7) Pt · čt(en)î(e) · ž
 · (= 7) Drag *finis* Pm Vat₁₀

²¹¹ lêti] *om.* Vat₁₉ leti Met

²¹² pristoêhu] pristoêhu êk(o) stoêhu Vat₅ pris'toêše Vat₁₉

²¹³ kosnieniem' s(ve)tos(ve)tiħ] kos'nutiem' s(ve)tos(ve)tiħ N₂ Vat₅ Mosk kasnieniem' s(ve)tos-
 (ve)tiħ VO kosnutiem' s(ve)tos(ve)tiħ' Bar Broz kosnutiem' s(ve)tos(ve)tiħ N₁ Vin Drag

²¹⁴ se] sê Pt

i bēhu²¹⁵ · da more²¹⁶ prēš̄d̄še²¹⁷ · a-
bie kanterêiskomu arhiep-
iskupu²¹⁸ prikažut se²¹⁹ · da²²⁰ bo-
lêzniû²²¹ meča tolikokra-
t' proboden'²²² začetiem'²²³ d(u)ši
usiliê k' c(êsa)ru volû priklon-
il bi²²⁴ · nъ²²⁵ mužь b(o)ži²²⁶ ruku sv-
oû²²⁷ posla na²²⁸ krêpkâê · i iz'gna-

43b

niem' škodi i sramoti i pon-
ošenie²²⁹ ot roda · i priêtelъ s-

²¹⁵ nuždeni bēhu] nueni biše N₂ Mosk nueni bēhu Vat₅ Bar Broz nuždeni bihu Ber₂ nueni bihu Mav nuždeni buhu (!) Rom nuženi biše N₁ nuždeni biše Vat₁₉ Vin nueni b(i)hu Met

²¹⁶ more] morê Pt

²¹⁷ prēš̄d̄še] prišad'še N₂ prešad'še Vat₅ prešad'še Mosk N₁ Vat₁₉ priš(a)dše Ber₂ prešadšê Bar Broz prēd'š(a)d'še Mav prēšad'še Rom priš(a)d'še Drag preš(a)d'še Met prived(o)še i Brit

²¹⁸ kanterêiskomu arhiepiskupu] kan'turêis'komu ar'hib(i)sku(pu) N₂ kantarêiskomu arhibisku-pu Vat₅ kan'turêiskomu ar'hibiskupu Mosk kan'tierêiskomu ar'hiepiskupu Ber₂ kanteriiskomu arhiepiskupu VO kanturineiskomu arhib(i)sk(u)pu Bar Broz kon'terêiskomu arhibisk(u)pu Mav kon'terêiskomu arhiepiskupu Rom kantarêiskomu arhib(i)sk(u)pu N₁ kanterêiskomu arhib(i)skupu Pt kanturienskomu b(i)sk(u)pu Vat₁₉ kantorêiskomu arhibiskupu Vin kan'turêiskomu arhibiskupu Drag kanterêiskomu arhib(i)sk(u)pu Met k̄anter'êskomu arhi-episkupu Pad k'an'tierêiskomu arhiepiskupu Brit

²¹⁹ prikažut se] prikažût' se VO prikažut se · da prikažut se Rom

²²⁰ da] i da Drag

²²¹ bolêzniû] bolezniû Met

²²² proboden'] pribodeny Drag

²²³ začetiem'] začetimъ N₂ začetomъ Vat₁₉

²²⁴ k' c(êsa)ru volû priklonil bi] k' kralû voleû prik'lonil' se bi N₂ k c(êsa)ru voleû priklonil se bi Vat₅ Bar Broz k c(êsa)ru voleû prik'lonil' se bi Mosk k c(êsa)ru volû uklopil bi Mav k c(êsa)ru voleû prik'lon' se bē N₁ k c(êsa)ru voleû priklonil bi Pt k c(êsa)ru voleû priklonil' se bi čti Vat₁₉ k' c(êsa)ru volû priklonil se bē Vin k' c(êsa)ru voleû priklonil se bi Drag

²²⁵ nъ] na N₂ Vat₅ Ber₂ Bar Rom Broz N₁ Pt Vat₁₉ Vin Drag Brit sa Mosk n(a) Met

²²⁶ b(o)ži] božii Mosk

²²⁷ ruku svoû] r(u)koû svoeû Mav

²²⁸ na] n' Met

²²⁹ i iz'gnaniem' škodi i sramoti i ponošenje] i izag'naniemъ škodê sramotu · i ponošeniê · N₂ izgnaniemъ škode i sramote i ponošeniê Vat₅ izag'naniemъ š'kode i s'ramočeniemъ i ponošenje Mosk i iz'gnaniem' škodi i sramoti i ponošeniê VO i izag'naniemъ škode i sramote i ponošenje Bar i iz'gn(a)nienemъ škodi i sr(a)moti · i ponoš(e)niê Mav izagnaniem' š'kodi i

puždeniê²³⁰ · za h(ръsto)vo ime krêp'
 ko²³¹ trьpê²³² .233 niedinoû²³⁴ skrušen'
 ili izmênen'²³⁵ sramotoû²³⁶ · čt(enie)²³⁷
 Tolika²³⁸ ubo bê²³⁹ krêpost'
 isp(o)vêdnika h(ръsto)va²⁴⁰ .241 da d-
 rugi²⁴² svoje učiti vidêl'²⁴³
 se bi · êko vsakomu²⁴⁴ krêpkomu
 z(e)m(a)l(a) dêdina²⁴⁵ est' .246 sliša-
 v že c(êsa)ръ utvr'ždenie²⁴⁷ ego krê-

sramoti ponošeniê N₁ i izagnaniemъ škodi i sramote i ponošenie Broz i izagnaniem škodi i sramoti i ponošeniem Pt i izagnanie škodi i sramoti i ponošenie Vat₁₉ iz'gnanie š'kode · i sramoče i ponošeniê Drag i izagn(a)niemъ škodi i sramoti · i ponošenie Brit

²³⁰ ot roda · i priêtelъ spruždeniê J ot roda i priêtelъ is'pueniê N₂ Mosk ot roda i priêt(e)lъ is'pueniê Ber₂ ot roda i priêtelъ ispuen'ê Vat₅ om. VO ot roda i priêtelъ spueniê Bar Broz reda i priêtelъ spueniê Mav ot roda · priêt(e)lъ spueniê Rom ot roda i priêtelъ spruženiê N₁ ot roda i priêtel spružđeniê Pt ot roda i priêtel' spueniê Vat₁₉ ot roda i priêtelъ s'pujeniê Drag ot roda i priêtel' spueniê Met ot roda i priêt(e)l ispueniê Brit

²³¹ ime krêp'ko J imeъ k'ръpo (!) N₂ ime krep'ko Mosk ime krepko Pt ime kripko Met

²³² h(ръsto)vo ime krêp'ko trьpê J ime h(ръsto)vo krêp'ko trpê Vat₁₉

²³³ trьpê · J trpê · i N₁

²³⁴ niedinoû J niednoû Drag

²³⁵ ili izmênen' J om. Ber₂ Brit ili izmenen' Rom ili izmenen Pt

²³⁶ sramotoû J vačinoû N₂ Vat₅ N₁ tačinoû Mosk Drag s'ramotoû · ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui Ber₂ v'činoû Bar Broz

²³⁷ · čt(enie) · J om. Ber₂ Vat₁₉ Met · ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui · čti Bar čti з (= 8) Pt ti že Vin čt(en)i(e) · з (= 8) Drag

²³⁸ tolika J toliko VO Rom

²³⁹ bê J bis(тъ) Vat₅ bi Mosk om. Rom Pt bi Met

²⁴⁰ krêpost' isp(o)vêdnika h(ръsto)va J krepos'tъ is'povednika h(ръsto)va Mosk isprov(ê)dn(i)ka kr(ê)postъ h(ръsto)va · Rom kripost' isprov(ê)dn(i)ka h(ръsto)va Met

²⁴¹ bê krêpost' isp(o)vêdnika h(ръsto)va · J krêpos'tъ bê isp(o)v(ê)dnika h(ръsto)va Vat₁₉

²⁴² drugi J drurugi (!) Rom

²⁴³ vidêl' J vidêl že Vat₅ videl' Mosk Ber₂ Vat₁₉ videl Mav

²⁴⁴ vsakomu J vsъkomu VO

²⁴⁵ z(e)m(a)l(a) dêdina J z(e)m(a)lna didina Vat₅ z(e)m(a)l(a) didina Mosk Bar Broz Pt z(e)m(a)l(a) did(i)na Ber₂ Pm z(e)m(a)l(a) dedina Vat₁₉ z(e)m(a)l(a) dêdêna Met

²⁴⁶ finis Vat₁₉

²⁴⁷ c(êsa)ръ utvr'ždenie J k'raľ ut'vrenie N₂ c(êsa)ръ utvrenie Vat₅ c(êsa)ръ ut'vrenie Mosk c(êsa)ръ utvr'enie Ber₂ Met c(êsa)ръ utvrjenie Bar N₁ Broz c(êsa)ръ utv'renie vis(o)koe Mav c(êsa)ръ utvrenie Brit

posti²⁴⁸ · poslanimi²⁴⁹ listi
 po eterêh'²⁵⁰ opatêh'²⁵¹ čisteri-
 en'skago²⁵² reda · na kapitul-
 i vsego sbora²⁵³ listi²⁵⁴ prêť-
 benimi²⁵⁵ · ot pon'ciên'skago²⁵⁶ man-
 astira smutiti²⁵⁷ ga²⁵⁸ pečalova²⁵⁹ · čt(enie) ·²⁶⁰
 Boe²⁶¹ že se b(la)ž(e)ni tomas' pr-
 irokom'²⁶² svojim' mužem' s(ve)t-
 im' semr'ti približani-
 ê²⁶³ · voleû svoeû odstupi ·
 nъ²⁶⁴ prêžde²⁶⁵ neže izide²⁶⁶ · b(o)ži-
 mъ²⁶⁷ êvleniem' ukrêplen' bisi ·

²⁴⁸ ego krêposti | ego krepos'ti Mosk krêposti ego Mav

²⁴⁹ poslanimi | i poslanie Ber₂ poslanie Brit

²⁵⁰ eterêh' | eterihъ N₂ Bar Rom Broz Brit et(e)rihъ Vat₅ Mosk Ber₂ četirêh' VO eterih Pt etêrêhъ Vin et(er)ihъ Met

²⁵¹ opatêh' | opatihъ Mosk op(a)tihъ Bar Broz opatehъ Rom

²⁵² čisterien'skago | čis'tirien'skago N₂ česteriênskoga Vat₅ česteriênskago Mosk čisteriêns'k(a)go Ber₂ čistirien'skago Mav čisterieskago N₁ Vin čistêriênskoga Pt česterien'skago Drag čisteriêns'kago Brit

²⁵³ kapituli vsego sbora | kapituli v'sego zbora N₂ Ber₂ kapituliê svoego zbora Vat₅ kapitolu v'sego z'bora Mosk kapituli vsego zbora VO Pt Vin Pad kapit(u)li vsego zbora Bar Broz k(a)pituli vsego zbora Mav k(a)p(itu)li vsego z'bora N₁ kapiteli vsego zbora Drag kap(i)tuli vsego zbora Met kapitulê vsego zbora Brit

²⁵⁴ listi | om. Pt

²⁵⁵ prêťbenimi | prib'eniimi N₂ pritb(e)n(i)mi Mosk v'sprečae Ber₂ pridbenimi Bar Broz prêťbênimi Mav N₁ pritbênimi Rom priêtbeni Pt pritbenimi Met vsprečae Brit

²⁵⁶ pon'ciên'skago | ponciênskoga Vat₅ ponciênskoga Pt

²⁵⁷ smutiti | spuditi Mav

²⁵⁸ ga | om. N₁ i Vin

²⁵⁹ pečalova | pečъlova zloboû Ber₂ pečalova ti že VO pečelova N₁ finis Bar Mav Broz pečalova add. zloboû Brit

²⁶⁰ · čt(enie) · | · z · (= 9) Rom ti že g(ospod)i · čteno čte pra(vo) Pt om. Vin Pad čt(en)i(e) deveto · z · (= 9) Drag

²⁶¹ boe | boi Mosk

²⁶² prirokom' | priroka Vat₅ pror(o)komъ Mosk pripror(o)komъ (!) Ber₂ prirokov' Met Pad

²⁶³ približaniê | približeniê N₂ Vat₅ N₁ Drag prib'liženiê Mosk

²⁶⁴ nъ | na N₂ Vat₅ Mosk Ber₂ VO Rom N₁ Pt Vin Drag Brit

²⁶⁵ prêžde | prêde Vat₅ prie Mosk prežde Ber₂ prêle N₁ illeg. Met

²⁶⁶ neže izide | nežê izidê Pt

²⁶⁷ b(o)žimъ | b(la)ž(e)ni(mъ) Pad

skazana emu bisi²⁶⁸ s n(e)b(e)se²⁶⁹ z-
apovêd' · êko k'²⁷⁰ cr(ê)kvi²⁷¹ svoei
vratiti se imêše²⁷² s'²⁷³ sl(a)vo-
û · i'²⁷⁴ palmoû muki prêiti²⁷⁵ kь²⁷⁶
g(ospode)vê²⁷⁷ ·

LATINSKI TEKST

Latinski je tekst preuzet iz BRAINERD SLOCUM 2004: 212–214 s grafijom prilagođenom klasičnomu latinskom.

In sancti Thomae episcopi et martyris omnia dicuntur de uno martyre lectiones vero de passione eius.

Lectio I.

Gloriosi martyris Thomae, fratres carissimi, natalem celebrantes, quia totius vitae et conversationis eius insignia recolere non sufficimus, passionis eius modum causamque succinctus sermo percurrat.

Beatus igitur Thomas sicut in cancellariae vel archidiaconatus officio in rebus gerendis incomparabiliter extiterat strenuus, ita et post susceptum pastoris officium supra humanam aestimationem factus est Deo devotus. Consecratus enim repente mutatus est in virum alium. Cilicium clam induit, femoralibus etiam usus est ad poplites cilicinis. Et sub vestis clericalis honestate habitum celans monachalem, carnem prorsus coegit servire spiritui, Deo studens om-

²⁶⁸ ukrêplen' bisi · skazana emu bisi] ukrêpelen' (!) bist' s'kazana bist' emu N₂ ukrêplen' bis(ть) i skazana emu bis(ть) Vat₅ ukreplen' bis(ть) · s'kazana emu bis(ть) Mosk ukreplen' bist' · i skazana emu bist' Ber₂ ukrêplen' bis(ть) · skazana emu bis(ть) VO ukrêplen' bis(ть) · skazana emu bist(ь) Rom Vin Drag ukrêplen' bis(ть) · i skazana emu bis(ть) N₁ ukrêplen' bist' · skazana emu bist Pt ukrêplen' bis(ть) · skaz(a)na emu bis(ть) Met

²⁶⁹ s n(e)b(e)se] *om.* VO

²⁷⁰ k'] *om.* Rom

²⁷¹ cr(ê)kvi] crikvi N₂ crikvê Pt cr(ê)kvê Met

²⁷² imêše] imêše i N₂ imeše Mosk imiše Met

²⁷³ s'] sa Ber₂ Pt Brit

²⁷⁴ i] i s' Mosk

²⁷⁵ prêiti] preiti N₂ Vat₅ Mosk N₁ priêti Ber₂ VO Pt Drag Brit

²⁷⁶ kь] ka Mosk Pt Brit

²⁷⁷ g(ospode)vê] g(ospod)u Vat₅ g(ospode)vê · ti že g(ospod)i Ber₂ g(ospode)vê · ti že VO g(ospode)vê ti že g(ospod)i p(o)m(i)lui n(a)sъ b(og)u h(vali) Pt

nium virtutum exercitio sine intermissione placere. Sciensque se cultorem positum in agro Dominico in vinea custodem, pastorem in caulis, ministerium sibi creditum studiose complevit. Iura et dignitates ecclesiae, quas publica sibi potestas usurpaverat, resarcire et in statum debitum revocare conatus est. Unde gravi quaestione super iure ecclesiastico et regni consuetudinibus inter ipsum et regem Anglorum exorta, coadunto consilio propositae sunt consuetudines illae quas idem rex tam archiepiscopi quam suffraganeorum suorum scripto roborari pertinaciter exegit. Negavit constanter archiepiscopus, manifestam in eis asserens libertatis ecclesiasticae subversionem. Affectus est igitur contumeliis immensis, damnis gravioribus attritus, et innumeris lacessitus iniuriis. Tandem sibi morte intentata, quia causa ecclesiae nondum plene innotuerat, et personalis videbatur persecutio, cedendum censuit esse malitiae. Actus ergo in exilium a domino papa Alexandro Senonis honorifice susceptus est, et in monasterio Pontiniacensi studiose commendatus.

Lectio II.

Confiscantur interim in Anglia omnes archiepiscopi redditus, vastantur praedia, possessiones diripiuntur, et excogitato novo supplicii genere, tota simul proscribitur Thomae cognatio. Omnes etiam amici eius, vel familiares, vel quicumque eum quocumque titulo contingebant, sine delectu conditionis aut fortunae, dignitatis aut ordinis, aetatis aut sexus, pariter relegantur. Nam et senes et decrepiti, vagientes in cunis, et mulieres in puerperio decubantes, in exilium acti sunt. Quotquot autem discretionis annos attigerant, tactis sacrosanctis iurare compulsi sunt, quod mari transito statim Cantuariensi archiepiscopo se praesentarent, ut vel compassionis gladio totiens confossus, conceptum animi rigorem ad regis voluntatem inflecteret. Sed vir Dei manum suam mittens ad fortia, exilium, damna, contumelias, et opprobria, parentum et amicorum proscriptionem pro Christi nomine constanter sustinuit, nulla prorsus fractus aut immutatus iniuria. Tanta namque fuit confessoris Christi constantia, ut omnes coexules suos docere videretur, quid omne solum forti patria est.

Lectio III.

Audiens ergo rex immobilem eius constantiam, directis per abbates quosdam Cisterciensis ordinis ad capitulum generale litteris comminatoriis, eum a Pontiniaco perturbare curavit. Timens autem beatus Thomas occasione sui viris sanctis imminere dispendium, sponte recessit. Sed antequam inde progrederetur, divina revelatione confortatus est, ostenso sibi caelitus inditio quod ad ecclesiam suam rediturus esset cum gloria, et per palmam martyrii migraturum ad Dominum.

KRATICE IZVORA

- BrBar = *Baromićev tiskani brevijar*, 1493. g., Venecija.
- BrBer₂ = *II. beramski brevijar*, 15. st., Ljubljana, NUK, Ms 163.
- BrBrit = *Britanski brevijar*, 15. st., London, British Library, Ms. Add. 31.951.
- BrBroz = *Brozićev tiskani brevijar*, 1561. g., Venecija.
- BrDrag = *Dragučki brevijar*, 1407. g., Zagreb, HAZU, III b 25.
- BrMav = *Brevijar popa Mavra*, 1460. g., Zagreb, NSK, R 7822.
- BrMet = *Brevijar Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, 1442. g., Zagreb, Metropolitanska knjižnica, MR₁₆₁.
- BrMosk = *Moskovski brevijar*, 1442. – 1443. g., Moskva, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, Rumjancevskij muzej, F. 270, 51/1481.
- BrN₁ = *I. novljanski brevijar*, 1459. g., Novi Vinodolski, Župni ured.
- BrN₂ = *II. novljanski brevijar*, 1495. g., Novi Vinodolski, Župni ured.
- BrOxf = *Oksfordski brevijar – misal*, 14. st., Oxford, Bodleian Library, Ms. Canon. Lit. 172.
- BrPad = *Padovanski brevijar*, sredina 14. st., Padova, Biblioteca Universitaria, MS 2282.
- BrPm = *Pašmanski brevijar*, druga polovica 14. st., Zagreb, HAZU, III b 10.
- BrPt = *Prvotisak brevijara*, 1491. g., Venecija, Biblioteca nazionale Marciana, *Breviario glagolitico*, Inc. 1235.
- BrRom = *Rimski brevijar D 215*, 15. st., Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, *Cap. S. Pietro*, D 215.
- BrVat₅ = *Vatikanski brevijar Illirico 5*, sredina 14. st., Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, *Borg. Illir. 5*.
- BrVat₁₀ = *Vatikanski brevijar Illirico 10*, 1485. g., Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, *Borg. Illir. 10*.
- BrVat₁₉ = *Vatikanski brevijar Vat. Slav. 19*, 1465. g., Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, *Vat. Slav. 19*.
- BrVb₁ = *I. vrbnički brevijar*, 13. – 14. st., Vrbnik, Župni ured.
- BrVin = *Vinodolski (Kukuljevićev) brevijar*, 1485. g., Zagreb, HAZU, I d 34 (*Kuk I*).
- BrVO = *Brevijar Vida Omišljanina*, 1396. g., Beč, Österreichische Nationalbibliothek, *Cod. slav. 3*.

LATINSKI IZVORI

BrSar = *Breviarium ad Usum Insignis Ecclesiae Sarum*. Tekst latinske službe u čast sv. Tomi Becketu preuzet je iz: BRAINERD SLOCUM 2004: 212–214.

LITERATURA

- BRAINERD SLOCUM, K. 2004. *Liturgies in Honour of Thomas Becket*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press.
- CHRISTUS REX. 2013. *Razlike između tradicionalne latinske Mise i NO / protestantskog bogoslužja*. URL: <http://christusrexhrvatska.blogspot.com/2013/10/razlike-izmeu-tradicionalne-latinske.html> (17. 11. 2019.).
- CORIN, A. R. 1997. O reformama hrvatskoglagoljskih liturgijskih knjiga u 13. stoljeću. S. Damjanović i dr. (ur.). *Prvi hrvatski slavistički kongres: Zbornik radova I*. Zagreb: HFD, 527–538.
- CUZZOLIN, P. 1994. *Sull' origine della costruzione dicere quod. Aspetti sintattici e semantici*. Firenze: La Nuova Italia.
- CUZZOLIN, P. 2013.a. Some remarks on *quia* as a subordinator after verbs of saying and thinking. *Journal of Latin Linguistics 12(1)*: 51–69.
- CUZZOLIN, P. 2013.b. The Latin construction *dicere quod* revisited. *Graeco-Latina Brunensia 18/1*: 23–38.
- FARMER, D. H. 1987. *The Oxford Dictionary of Saints: Second Edition*. Oxford: Oxford University Press.
- GADŽIJEVA, S.; A. KOVAČEVIĆ; M. MIHALJEVIĆ; S. POŽAR; J. REINHART; M. ŠIMIĆ; J. VINCE. 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut.
- GORTAN, V.; O. GORSKI; P. PAUŠ. 2004. *Latinska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- GORYS, E. 2003. *Leksikon svetaca*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- HAMM, J. 1953. Varijante u prijepisima hrvatskih glagoljaša. *Slovo 2*: 13–36.
- KOVAČEVIĆ, A.; M. MIHALJEVIĆ; S. SUDEC. 2010. Hrvatski crkvenoslavenski prijevod tekstova sv. Tome Akvinskoga. *Slovo 60*: 359–476.
- MAREŠ, F. V. 1985. A Basic Reform of the Orthography at the Early Period of Croatian-Glagolitic Church Slavonic. G. Stone i D. Worth (ur.). *The Formation of the Slavonic Literary Languages*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 177–181.
- MIHALJEVIĆ, M. 2009. (Ortho)graphic Reforms in Croatian Glagolitic Texts. E. Zašev (ur.). *Sbornik s dokladi ot Meždunarodnata konferencija »Glagolica i kirilica – istorija i pismeni pametnici«, Bratislava 6–7 juni 2007 g.* Bratislava: Bălgarskija kulturen institut v Bratislava, 1–11.

- MIHALJEVIĆ, M. 2018. *Jezik najstarijih hrvatskoglagoljskih rukopisa*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut.
- REAMES, S. 2000. Liturgical Offices for the Cult of St. Thomas Becket. T. F. Head (ed.). *Medieval Hagiography: An Anthology*. New York: Psychology Press, 561–593.
- TANDARIĆ, J. L. 1993. Hrvatskoglagoljska liturgijska književnost. Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Provincijalat franjevacica trećoredaca.
- VAJS, J. 1903. *Liber Iob*. Krk: Staroslavenska akademija.
- WEBSTER, P.; M.-P. GELIN (ed.). 2016. *The Cult of St Thomas Becket in the Plantagenet World, c. 1170–c. 1220*. Woodbridge: The Boydell Press.

Summary

Ana Mihaljević

THE SERVICE IN THE HONOR OF ST. THOMAS BECKET IN CROATO-GLAGOLITIC BRIEFARIES

This paper analyses the language of the Croatian Church Slavonic translation of the *Service in the Honor of St. Thomas Becket*. The text of the *Service in the Honor of St. Thomas Becket* has been preserved in 21 Croato-Glagolitic breviaries (Vb₁, Bar, Ber₂, Mosk, N₁, Vat₁₀, Vat₁₉, Vat₅, Pm, Met, Mav, VO, Rom, Pt, Broz, Drag, Oxf, Pad, Vin, N₂, Brit) in the *Proprium de tempore*. Thomas Becket was a saint celebrated by the Catholic Church who lived in the 12th century and Croato-Glagolitic scribes could not use an older Slavonic text nor could they translate the text from an eastern protograph. They had to translate the text from the Latin original. The text was translated from the Latin *Sarum* service. The text of the Service is presented at the end of the paper and in the critical apparatus the differences between all known Croato-Glagolitic sources are given. The majority of differences are phonological and morphological and only rarely lexical. The Croato-Glagolitic text is a translation of the first two and a half readings from the *Sarum* service. The texts from Oxf, Pm, and Vat₁₀ are significantly shorter than the rest of the texts. The text in Vat₁₉ is somewhat shorter and the texts in Bar, Mav, and Broz are slightly shorter than the rest of the texts. Some texts omit or add certain words. The translation is quite literal. There are some parts of sentences and phrases that are not translated. A special problem is how to translate certain forms and structures which do not have the same meaning or function in Latin and Croatian Church Slavonic, especially constructions, dependent clauses, and forms that do not exist in Croatian Church Slavonic. Ablative absolute is mostly translated by a finite clause with or without the conjunction *i* or by an instrumental absolute. Construction *nominativus cum infinitivo* with the verb *video*, 2 is translated in one example as a sentence with the adverb *očito* and in another example with the impersonal form of the verb *vidēti* and the infinitive. The gerundive which replaces gerund is translated as a verbal noun. Conjunction *quia* in this text is a conjunction of causal clauses and is translated as conjunction *ěko*. Latin conjunctive imperfect in Croato-Glagolitic texts is often translated as conditional, but in the declarative clause, it is translated as an indicative. Conjunctive imperfect of periphrastic conjugation active is translated as an infinitive with the imperfect of the verb *imati*. Construction *accusativus cum infinitivo* is mostly translated literally, especially in sentences that express a command. The conjunctive present is translated with an indicative. The word

order of the translation mostly follows the Latin word order. The text was probably translated at the end of the 13th century because of the fact that St. Thomas Becket lived at the end of the 12th century and the oldest preserved Croato-Glagolitic service in his honor from Vb₁ is from the end of the 13th or the beginning of the 14th century.

Key words: The Service in Honour of St. Thomas Becket, Croatian Church Slavonic, Croato-Glagolitic breviaries, Latin template, translation technique

Ana Mihaljević
Old Church Slavonic Institute
Zagreb (Croatia)
ana.mihaljevic@stin.hr